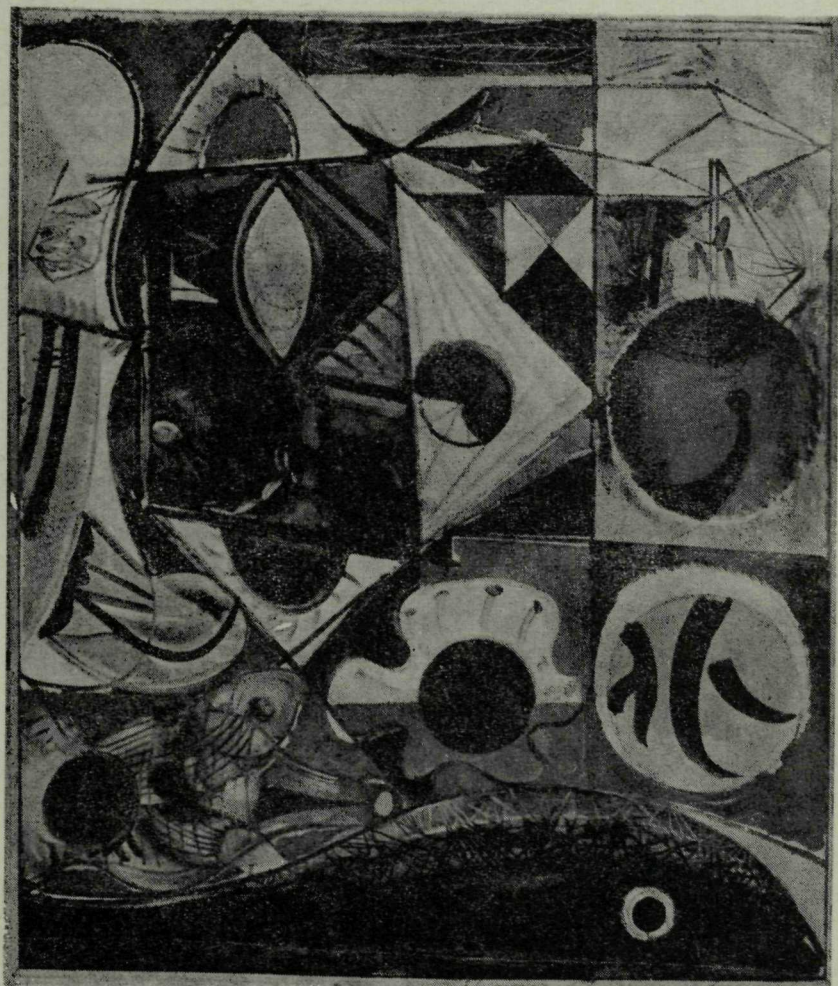


# JÁSZKUNSAĞ

Társadalompolitikai  
művészeti és irodalmi  
folyóirat

4

XXX. évfolyam  
negyedik szám  
1984. december







# TARTALOM

- 3 Iszaak Pabel: A szellőzőnyíláson át (novella)
- 4 Iszaak Babel korai elbeszélései. Végvári Sándor tanulmánya

## VALÓ VILÁG

Meditáció a közművelődésről

- 13 Jakatics Árpád: „A közművelődés politikai szerepe vitathatatlan...”
- 15 Hegyi Istvánné: Ifjúság és kultúra
- 20 Dr. Kerékgyártó István: A szellemi élet és közművelődés viszonyáról...

## FÓRUM

- 24 Gondolatok Szolnok megye KGST kapcsolatairól a csúcsértekezlet után  
Dr. Füle István tanulmánya
- 29 Az életszínvonal és a vendéglátás összefüggései napjainkban  
Sonyák Béla írása

## MŰVÉSZET

- 37 Bemutatjuk HINCZ GYULA Kossuth-díjas Kiváló művészt  
— Losonczy Miklós tanulmánya
- 40 Dr. Vincze Sándor: „Képző- és iparművészet az iskolákban”

## TÉKA

- 42 Werner Györgyné dr.: Néhány gondolat Malthus halálának 150. évfordulójára
- 44 Nagy József: Kézikönyv a propagandistáknak

## KÉPEK

A borító 1., 2., 3. oldalán és a 12., 36., 45. lapon Hincz Gyula alkotásai



## E számunk szerzői:

*Végvári Sándor*

főiskolai adjunktus, Szolnok

*Jakatics Árpád*

MSZMP Szolnok megyei Bizottsága osztályvezetője

*Hegyí Istvánné*

KISZ Szolnok megyei Bizottsága elsőtitkára

*Dr. Kerékgyártó István*

tudományos kutató, Szolnok

*Dr. Füle István*

MSZMP MB Oktatási Igazgatóságának tanára,  
Szolnok

*Sonyák Béla*

főiskolai adjunktus, Szolnok

*Losonczy Miklós*

művészettörténész, Szentendre

*Werner Györgyné dr.*

főiskolai tanár, tanszékvezető, Budapest

*Nagy József*

KISZ MB PKK igazgatója, Szolnok

## JÁSZKUNSÁG

Szerkesztő bizottság: Berényi Ferenc, Dorkovics Ágnes, Erdélyi Sándor, László Gyula, (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Székely Péter, Tólas László, Zádor Béla Valkó Mihály (elnök).

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata. — XXX. évfolyam, 4. szám. Megjelenik negyedévenként — Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth téri Irodaház. Telefon: 17-850. — Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virágh Iván. — Terjeszti a Magyar Posta. — Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díja: 1 évre 34,— Ft, csekkszám-laszám: 215-96162. — Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) — Felelős vezető: Gombkötő Béla igazgató.



## A szellőzőnyíláson át

(A „Rézkarcok” c. kötetből)

Van egy nőismerősöm — madame Kebcsik. Virágkorában — biztosít mindenkit madám Kebcsik — a világ minden kincséért sem fogadott volna el öt rubelnél kisebb összeget. Jelenleg szobáztató lakást tart fenn, a lakásban két leány dolgozik — Maruszja és Tamara. Maruszját gyakrabban kéri, mint Tamarát.

A lányok szobájának egyik ablaka az utcára nyílik, a másik — egy szellőzőablak a mennyezet alatt — a fürdőszobába. Megláttam a szellőzőablakot és azt mondtam Fanni Oszipovna Kebcsiknek:

— Esténként maga létrát fog támasztani ahhoz a kisablakhoz, ami a fürdőszobában van. Én majd felmászom a létrára és benézek a Maruszja szobájába. Ezért öt rubelt kap.

Fanni Oszipovna így szólt: — Ó, micsoda csintalan férfi! — és beleegyezett.

Ötrubelesekét elég gyakran kapott tőlem a madám. A kisablakot akkor használtam, amikor Maruszjánál vendégek voltak. Minden ment rendben a maga útján, mígnem egyik alkalommal egy buta baleset történt.

Éppen fenn álltam a létra tetején. Maruszja, szerencsére, nem oltotta le a villanyt. A vendég ezúttal egy kellemes, igénytelen és vidám fickó volt, — ilyen nagy ártalmatlan és hosszú bajusszal. Komótosan vetkőzött le: leveszi gallérját, belenéz a tükörbe, talál az arcán a bajusza alatt egy kis pattanást, alaposan megnézi és zsebkendővel kinyomja. Leveszi a cipőjét és kutató tekintettel azt is megnézi, nem lyukas-e a cipőtalp.

A férfi és a lány összecsókolózott, levetkőztek és elszívtak egy cigarettát. Már készültem lemászni. És ebben a pillanatban megéreztem, hogy a létra csúszik és inog alattam. Belekapaszkodom az ablakkeretbe és kiütöm a kisablak üvegét. A létra nagy robajjal zuhan. Én meg függök a mennyezet alatt. Az egész lakás felbolydult a riadalomtól. Összefut Fanni Oszipovna, Tamara és egy ismeretlen tisztviselő a pénzügyminisztérium egyenruhájában. Levesznek. Helyzetem szármalmas. A fürdőszobába bejön Maruszja és a hórihorgas vendég. A lány rámnéz, megdermed, majd csodálkozva és csendesen így szól:

— Gazember, ó, micsoda gazember...

Majd elhallgat, értetlen tekintettel körülnéz, azután odalép a hórihorgashoz valami okból csókolni kezdi a kezét és sír. Sír, s miközben csókolgatja a férfi kezét, ezt mormolja:

— Kedvesem, istenem, kedvesem...

A hórihorgas úgy áll ott, mint egy sült bolond. Nekem pedig fékezhetetlenül kalimpál a szívem. A tenyerembe mélyesztem körmeimet és bemegyek Fanni Oszipovnához.

Néhány perc múlva Maruszja már mindent tud. Mindent tud és el is felejtí rögtön. De én egyre csak azon töprengök: miért csókolgatta Maruszja a hórihorgast.

— Madame Kebcsik, — mondom — tegye vissza a létrát utoljára. Adok magának tíz rubelt.



— Maga is megbolondult, mint a létrája, — feleli a tulajdonosnő és rááll a dologra.

S én ismét a szellőzőablak előtt állok, újra benézek és látom: Maruszja átfonta a vendéget vékonyka karjaival, csókolja őt apró csókokkal és a szeméből záporoznak a könnyek.

— Kedvesem — suttogja — istenem, kedvesem, — és a szeretett nő szendélyével adja oda magát. Olyan az arca, mintha egyetlen védelmezője a kerek világon a hórihorgas lenne.

És a hórihorgas dolgát végezve úszik a gyönyörben.

(Megjelent a „Szilueti” (Sziluettek) c. folyóirat (Odessza) 1923. évi 12. számában az 5. oldalon.)

Fordította: VÉGVÁRI SÁNDOR

## Iszaak Babel korai elbeszélései

Kilencven éve, 1894. július 13-án született a szovjet irodalom egyik legérdekesebb, leginvenciózusabb alkotója, Iszaak Babel, akinek egyéni és művészi életrajzát is már-már legendák lengik körül. Jelen dolgozatunkban a kerek évfordulóról való megemlékezés és méltatás kötelezettségén túl azt a célt is magunk elé tűztük, hogy a magyar olvasóközönség figyelmét olyan elfeledett vagy kevésbé ismert Babel-művekre irányítsuk, amelyek egy része már megjelent magyarul, míg mások csak most látnak először nálunk napvilágot.

A magyar olvasók Babel műveiből a két világháború közötti időben csak néhány esetlegesen kiragadott novellával ismerkedhettek meg, amelyek megválogatott tartalmát inkább a szovjetellenes agitációra, mintsem a nagyszerű novellista értékeivel való szembeállításra kívánta felhasználni a Horthy-korszak irodalompolitikája. Ezt a csekély számú novellát el is felejtette az irodalomkedvelő közönség, hiszen a felszabadulást követő időben az orosz és szovjet irodalom klasszikus műalkotásai közül fordításra kiválasztottak között nem szerepelhettek Babel remekművei annak következtében, hogy az 1939-ben koholt vádak alapján letartóztatott és 1941-ben egy büntetőtáborban elpusztult Iszaak Babelnek még a nevét sem volt szabad említeni a személyi kultusz idején.

Az író politikai rehabilitására az SZKP XX. kongresszusa után került sor, majd a szovjet irodalomtörténészek, esztéták egész sora látott hozzá Babel alkotói hagyatékának, értékeinek feltárásához, amely erőfeszítések eredményeképpen napjainkra a művész az őt megillető helyre került az orosz—szovjet irodalom történetében.

A hazai kiadói politika dicséretes buzgalommal látott hozzá az 50-es évek „mulasztásának” felszámolásához: tízre emelkedett a „Lovashadsereg” kiadásainak száma, e novellaciklusból a Magyar Rádió hangjátékot készített, a Magyar Televízió is elkészítette a „Lovashadsereg” tv-adaptációját, s az elmúlt évadban az egyik színházunk is műsorra tűzte a „Lovashadsereg” színpadi változatát. Babelt is utólérte Magyarországon a klasszikusok sorsa — iskolai kötelező olvasmánnyá váltak novellái, ami rendkívül örömdetes dolog. Ám még túlságosan egyoldalú, — éppen a fentiek miatt — túlzottan „Lovashadsereg”-centrikus a szovjet irodalom magyar barátainak Babel-képe.



Ebben az írásban arra szeretnénk szerény kísérletet tenni, hogy ráirányítsuk olvasóink figyelmét azon félig ismert, vagy teljesen ismeretlen korai Babel novellákra, amelyek egyrészt bemutatják az író által megtett alkotói út mérföldköveit, másrészt lehetőséget kínálnak arra, hogy egy szélesebb spektrumú, árnyaltabb Babel-képet alakítsunk ki magunknak a szovjet irodalom e nagyszerű művésze kezdeti művei megismerése útján. Terjedelmi okok miatt arra természetesen nem vállalkozhattunk, hogy minden korai művet ismertessünk: válogatásunk során kimaradtak a publicisztikai írások, a félig publicisztikai jellegű „Ihlet”<sup>1</sup> c. novella, illetve azok a hagyatékából előkerült írások, amelyeket az író életében nem hozott végső, publikálható formára.

Iszaak Babel közvetlen irodalmi hagyatéka elérne egy pár száz oldalas gyűjteményes kötetben, ám a róla és műveiről szóló kritikai irodalom több ezer oldalra rúg, amiből kitetszik — jelentős írói személyiségről, nem akármilyen alkotóról és értékes műalkotásról van szó. Minden Babel kötet Babel önéletrajzával<sup>2</sup> kezdődik, amelyből megtudjuk, hogy a leendő író Odesszában született, zsidó kiskereskedő családban. Apja kívánságára 16 éves koráig a zsidó nyelvet és a szent könyveket tanulmányozta. Otthon nem érezte jól magát, a pihenést az iskola, az Odesszai Felsőkereskedelmi Iskola jelentette számára. Itt sajátította el tökéletesen a francia nyelvet, szinte falta a francia klasszikusokat, akiknek hatására 15 éves korától franciául kezdett elbeszéléseket írogatni, ezt két évig folytatta, majd sikertelennek ítélte saját írásait, s valószínűleg önkezűleg semmisítette meg azokat. Családi körülményei szerencsétlenül alakultak több tekintetben is (erről igen megkapóan írt a 30-as években megjelent önéletrajzi ihletésű novelláiban<sup>3</sup>); gyermekévei egész életére meghatározták lelki alkatát, s ezzel együtt azt a sajátos látásmódot, amellyel Babel a világ dolgaihoz közeledett: pontosan regisztrálta a környezetében meglevő társadalmi és jellembeli negatívumokat. Ebből eredően az ember áll érdeklődésének közép-pontjában, jó és rossz tulajdonságaival egyetemben.

Iszaak Babel 1912-ben Kijevbe került a Kereskedelmi Főiskola Közgazdasági karára, amelyet 1915-ben el is végzett. Az „*Önéletrajz*”-ban közöltekkel ellentétben az író alkotói debütálása nem 1916-ban, a Gorkij által szerkesztett „*Letopisz*”-ben került sor, hanem legelső elbeszélése 1913. február 9-én látott napvilágot a kijevi „*Ognyi*” (Tüzek) c. hetilapban<sup>4</sup> „*Az öreg Slojme*” (Sztarij Slojme) címmel. Itt jegyezzük meg, hogy az író 1913-as debütálása és az 1924. évi, a „*Lovashadsereg*” novelláival kapcsolatos „újjászületése” közötti korszakában mintegy 30 szépirodalmi és publicisztikai művet alkotott.

„*Az öreg Slojme*” cselekménye rendkívül drámai, de nem mentes a kissé szentimentális elemektől sem. A címben szereplő zsidó öregember 86 éves korára majdnem teljesen meghibbant, az életből már szinte semmi sem érdekelt; csupán biológiai kapcsolata volt a külvilággal. Babel kitűnő pszichológiai érzékeléssel ábrázolja az öregember személyiségének leépülését, amit azonban felkavar egy, a halálnál is rosszabb hír: őt, fiát és menyét származásuk és hitük miatt ki akarják telepíteni lakhelyükről. Az eddigi nyugalmas élet elhagyja a zsidó családot, amit nem tud nem észrevenni az öreg Slojme; valami rettenetes, elháríthatatlan dolog előérzetében kezd élni. A felfokozódó sebségű események felébresztették szunnyadó értelmét, s megmozdult benne valami aktív, mélyen emberi energia. Megtudja gyermeke és menyé beszélgetéséből, hogy „fia el akarja hagyni népét és át akar állni egy új Istenhez”, azaz fel akarja venni a pravoszláv hitet. Ezt az öreg semmiképp nem értette meg, a fia döntésével



sehogyan sem tudott megbékélni. S az öreg Slojme a tiltakozásnak egy megrázó formáját választja, az öngyilkosságot, annak ellenére, hogy soha nem volt különösebben vallásos, sőt még istentagadó hírében is állott.

Már az első megjelent elbeszélésében jól észrevehető az ifjú író vonzódása a környezet részletező, naturalizmusba hajló leírásához. A 18 éves Babel — életrajzi mozzanatoktól indítatva — olyan kollíziót választ ki, amely vallási és nemzeti előítéleteken alapszik, de amely tipikus az oroszországi zsidó családok többsége számára. Az elbeszélés még magán viseli a kezdő novellista kezzevónásának jegyeit, bár igen jellemző az elbeszélés szűzsége, borongós hangvétele, ami előnyére válva különbözteti meg e korai művet a vidéki folyóiratban közölt többi prózai műalkotástól. Jelentős mérföldkő „Az öreg Slojme” Babel munkásságában azért is, mert az 1924 előtt írott alkotásai közül sokakat meghalad annak következtében, hogy a hétköznapi élet részletező megjelenítésén túl sikerült megragadnia kora jelentős és tipikus társadalmi problémáit teljes mélységükben, érdeklődése már ekkor a kiélezett lélektani helyzetek felé fordult. Első novellájának hősei „kisemberek”, akiket azonban nem sematikusan, hanem húsból-vérből való emberekként ábrázolt; az ő pártjukon áll, bár humanista állásfoglalása némileg absztrakt, nem haladja meg a korabeli értelmiségiek együttérző sajnálatát, nem mutatja még meg azokat a társadalmi ellentmondásokat, amelyek az általa művészi éleslátással és jó pszichológiai érzéssel ábrázolt sorsokat mozgatták.

Babel életművének soron következő két befejezetlenül maradt darabja a „Gyermekkor. A nagymamánál” (Gyetsztvo, U babuski) (1915), illetve a „Délután három óra” (Tri csasza dnya)<sup>5</sup> c. töredék, amelyet az író valószínűleg még Gorkijjal történt 1916-os találkozása előtt írt.

A Kijevi Kereskedelmi Főiskola elvégzése után 1915-ben Pétervárra vezetett Babel útja, ahol beiratkozott a Lélektani és Ideggyógyászati Főiskolára, de ilyen irányú tanulmányait soha nem fejezte be. A fővárosban — bevallása szerint — szörnyen rosszul ment a sora, sokat nélkülözött, éhezett. Állandóan óvakodnia kellett a cári rendőrségtől, mivel nem volt pétervári tartózkodási engedélye. A főiskolai tanulmányok mellett ideje mind nagyobb részét fordította írásra, az egyes elbeszélések megírása közötti idő egyre inkább rövidült. Péterváron kezdett el járni Babel különböző folyóirat-szerkesztőségekbe, kérve, elbeszélései közlésre való elfogadását. Ekkor már az írói alkotómunkát tekintette életcéljának, de az újságok szerkesztői durván mellőzték. Hosszas hánykódás után, 1916 végén jutott el Babel Gorkijhoz, aki felkarolta a tehetséges fiatalembert, s közölte „első” két alkotását az általa szerkesztett „Letopisz” (Krónika) c. folyóiratban 1916. évi 11. számában. Ezek egy része azonban sosem látott napvilágot. A cenzúra eleve kiollózta, „az ügyészség pedig egy időben két törvénycikk — az államrend megdöntésére irányuló kísérletről és a pornográfia-riáról szóló törvénycikk alapján eljárást indított ellenem” — vallotta erről később az író, ám aligha ez lehetett az eljárás igazi alapja, sokkal inkább a politikai ok a lényeges: az ellenzéki Gorkijon akartak ütni a kezdő író, Babelen keresztül.

Vegyük szemügyre alaposabban, mi is van ezekben a korai elbeszélésekben. Az „Élija Iszaakovics és Margarita Prokofjevna”<sup>6</sup> cselekménye sem bonyolultabb, mint a többi novelláé: Herskovicsnak, a kis, szájalmas, öregedő zsidó kereskedőnek el kell hagynia Orjol városát, különben kitoloncolják, ha viszont elmegy, elveszíti az akkor aktuális üzletét. Még nem döntött, mit tegyen, ami-



kor a sötét utcán leszólította Margarita, a prostituált. A férfinak kapóra jön az alkalom, hogy nála meghúzzhatja magát. Három napot tölt a nő lakásán, majd üzleti ügyei végeztével hazautazik Odesszába.

A novella szüzséje — első pillantásra — alig több, mint az Odesszában e korban százsámra keletkezett sikamlós anekdoták egyike, amelyben egy zsidó kereskedő ügyei intézése során kénytelen megsérteni a megtelepülési körzetekről szóló rendelkezést. Az anekdotára jellemző az elbeszélés első harmadának hangvétele, s kétségtelen megvannak a műben az anekdota műfájának olyan jegyei is, mint a rövidség, a hitelesség igénye, az érdekesség és a cselekményből leszűrhető morális tanulság. De az „in medias res” kezdet, az alapszituáció érdekkeltő volta, a döntő fordulat meglepte, a történet váratlansága, az érdekesítés alkalmazott eljárásai, a cselekmény majdnem akadálytalan felfutása vonalas szerkezetben az ellentétek során át a csúcspont felé, a művészi ábrázolás tömörsége és intenzitása, a szereplők hétköznapisága, az objektív, tárgyi jellegű előadásmód, az élet teljességének felvillantása — mind olyan sajátosságai a Babel-műnek, amelyek azt a novellával rokonítják.

A Margarita és Herskovics közötti ellentét, illetve ennek fokozatos megszűnése, majd barátságba való átcsapása a novella legfontosabb vonala, ennek rendelt mindent alá Babel a kompozíció kialakításakor. S midőn reggel felébrednek, Margarita és Herskovics már nem prostituált és kliense, hanem a vásárolható szerelem körülményei között egymásra talált két megalázott és szerencsétlen ember, akik között váratlanul, mindvégig kimondatlanul, mélyen emberi, tiszta és gyengéd érzelmek keletkeztek. Babel apró, lélektanilag finoman ábrázolt részletek során át mutatja be Herskovics és Margarita egymásra találását: a közönytől a gyűlöletig és a kapzsisáig jut el Margarita, amit azonban a férfi szelíd nyugalma, komótos viselkedése fokozatosan leszerel. A legdöntőbb fordulatot mégis a novellában tetteivel és szavaival mindent mozgató Herskovics emberszerető, naívan bizakodó életbölcselete hozza létre: „Mindennütt jó, ahol emberek vannak. . . az emberek jók. Csak bebeszélték nekik, hogy rosszak, és ők elhitték.” Ám nemcsak szónokol az emberszeretetről, hanem egész lényéből sugárzik, sajnálja a jobb sorsra érdemes fiatal leányt, és majdnem atyai gondoskodással veszi körül. A férfi másnapi elutazásának körülményei, búcsúzásuk azt mutatja, mindketten akarnak mondani valamit a másikkal, de félnek megszólalni, mert akkor megtörik a varázs.

A műfaj objektív meghatározottsága következtében az írónak nem áll módjában kibontott cselekmény és sokoldalúan jellemzett emberalakok megalkotása, ezek helyett létrehozza azt a mikrovilágot, amelyben a környezet csupán jelzésszerűen szerepel, és figuráit — akik életük jelentős fordulópontjához érkeztek — egy-egy pillanatra mintegy reflektorfénybe helyezi és megmutat bennük valami fontosat, emberileg lényegszerűt. Eközben sikeresen elkerüli a szentimentalizmus és a hamis pátosz mindenkor fenyegető veszélyét, mégpedig úgy, hogy közbeszúr egy-egy naturalisztikus részletet. Ábrázolása viszont soha nem csap át igazán naturalizmusba, mivel a legkisebb részletet is minősíti az író egyéni értékrendje, szubjektív látásmódja és körülengi a finom líraiság, amely Babel korai műveire oly jellemző.

Tartalmi és formai tekintetben rokon az előbbi művel „A szellőzőnyíláson át” (V scsolocku) (1915)<sup>7</sup> c. novella is, amelynek teljes szövegét kiollóztatta a cenzúra a „Letopisz” már említett 1916/11. számából, majd később jelent meg a „Sziluettek” (Szilueti) c. folyóirat 1923. évi 12. számában. A cselekmény ki-



indulópontjául az az anekdotába illő szituáció szolgál, hogy a novella elbeszélője megállapodik egy szobáztatással foglalkozó ex-prostituálttal, hogy jelentős összeg lefizetése ellenében — létrát támasztva a falhoz — a fürdőszoba szellőzőnyílásán át benézhesen egy nagy népszerűségnek örvendő prostituált, Maruszja szobájába. A lefeltekedést a férfi többször megismételte egészen addig, míg egyszer a létra kicsúszott alóla, robajjal eldőlt, a férfi pedig függve maradt az ablakpárkányon. A támadt zűrzavarban leszedték, kijött Maruszja is kliensével, de botrány helyett valami váratlan dolog történt, amit a leskelődő nem értett, s újra megkérte a madámot, hogy benézhesen a lány szobájába, de ismét érthetetlen dolgokat látott.

A novella szerkezetének vizsgálatakor megállapíthatjuk, hogy a cselekmény sokkal egyenesvonalúbban jut el a csúcspontra, mint az eddig elemzett művekben, s jobban érvényesül az író kitűnő helyzetteremtő képessége. A nyelvi eszközök igen takarékos felhasználásával itt arányosabb és teljesebb, műfajilag tisztább kompozíciót sikerült az írónak megalkotnia. Babel tudatosan nem aknázza ki azokat a cselekménykibontakoztatási lehetőségeket, amelyek az alapszituációban gyökereztek. Különösebb nehézség nélkül fejleszthette volna pedig a sokféle befejezéssel kecsegtető cselekményt abba az irányba például, hogy a rajtakapott leskelődőt a prostituált és kliense elnászpágolja, Fanni Oszipovna kirúgja. Az ilyen vagy hasonló esetben Babel mégsem lépett volna ki az odeszszai zsidó anekdota bár érdekes és mulatságos, de művészileg értéktelen világából, a műfaj szűk kereteiből. Más volt az író szándéka: az egyik cselekményszálát elvitte a csúcspontig, ahol azonban nem csattanós — a cselekményből egyenesen következő — befejezést adott, mint ahogy várnánk, hanem a történetet döntő fordulattal az eddig alig észrevehető gondolati-lélektani vonal irányába terelte, és ennek végigvitelével jelentős élettartalmakat hozott az olvasó tudomására.

A tökélyre törő komponálási szándék következtében a rejtett utalások, a sejtetés eszközeivel élve az író még azt sem mondja ki végig, ami pedig tulajdonképpen szükséges lenne a novella „üzenetének” egyértelmű megfejtéséhez. Először ebben a novellában nyilvánul meg Babel művészetének az a sajátossága, ami aztán szinte általánossá válik a „Lovashadsereg”-ben: a szűzsé „kétarcúsága”, vagyis azon tulajdonsága, hogy többféle értelmezést tesz lehetővé. Az író természetesen bízik az olvasóban, hiszi, hogy nem valami előre konstruált elméleti séma szerint fog művéhez közelíteni, hanem úgy fogja azt értelmezni, ahogyan a szövegben benne van. Úgy látszik, Babel már ekkor viszolyog attól, hogy *magyarázza* hősei jellemét vagy cselekedeteit. *Láttatja* ezeket az olvasóval, érzelmeit pedig a konkrét érzékletesség eszközeivel élve — az olvasóba is átplántálja.

A mondanivaló „kétarcúságát” úgy értjük, hogy a kétfajta megfejtés mindegyike „benne van” a novellában: az elsőt az olvasó rögtön megérti, minden különösebb nehézség nélkül hozzáférhető számára. Ezek azok a felszíni cselekmény-elemek, amelyekkel az író eljut a csúcspontig: a leskelődő férfi kíváncsiságának a „balesetig”, ám a novella vége félig-meddig homályban marad. Az olvasó első olvasásra csupán azokat a mélyebb jelentés nélküli, csupasz tényeket regisztrálja, amelyeket szenvtelenül leírt Babel. Így aztán az első olvasat birtokában csupán vérmérséklet kérdése, hogy minek fogja tartani a kritikus vagy az olvasó az író, milyen tényleges vagy erkölcsi ítéletet kíván.



A második elolvasás után azonban az olvasónak el kell gondolkodnia a leírtak mélyebb értelmén, azon az alkotói szándékon, ami az író műve létrehozásakor valószínűleg vezette. A novellából ugyanis a legteljesebb mértékben hiányzik mindaz, ami arra utalna, hogy a leskelődő valami zöldfülű kamasz vagy öregedő voyeur lenne: egyetlen dolgot tudunk meg róla, azt, hogy szenvedélyesen érdeklődik a lány és kliense iránt, de semmi örömet nem leli benne. S hogy mennyire nem a testi szerelem érdekelte a novella hőseit, benne árválkodik egy mondatban: „Már készültem lemászni”, de erre már nem volt módja a „baleset” miatt. Vissza sem azért mászik mert „látni akarja, amiről lemaradt”, hanem azért, hogy megtudja: miért csókolta a lány a hórihorgas kezét. A megfejtést sem a szerelmi együttlét részleteiben adja meg Babel, hanem lélektani-emocionális mozzanatokban: „a lány szeméből záporoznak a könnyek, olyan az arca, mintha egyetlen védelmezője a férfi lenne.” Babel tehát 20—21 éves korában már élénk érdeklődést tanúsított az emberi lélek titkai, első pillantásra különös és rejtelmes fordulatai és a belőlük következő tettek iránt. Bár a művészekre általánosan jellemző, hogy szívesen ábrázolják emberalakjaikat szemtől szemben, vagy éppen a magánélet legintimebb szféráiban, Babel számára ez igen gyakran vált az alkotás vezérelvévé. Ezt fedezte fel benne író társa, Ilja Ehrenburg is: „Ő azokat a helyzeteket választotta ki, amikor az ember leginkább lemeztelenedik; lehet, hogy ezért ismétlődnek meg könyveiben olyan makacsul a szerelmi szenvedély és a halál témái.” Mivel azonban Babel mindenképpen el akarja kerülni a szentimentalizmus csapdait, ugyanakkor végig is akarja vinni lélektani kutatóútját annak logikus végpontjáig, kénytelen megmutatni a lány képzelgésének kudarcra ítéltségét is a novella utolsó mondatában.

Tehát a figyelmes olvasó számára az első benyomás a visszájára, a mű minden fontosabb mozzanata pedig igazi lényegére, valódi jelentésére fordul. Mégpedig úgy, hogy az olvasónak — a történetek változatlansága mellett — „csupán” a műben implicite adott viszonyok, viszonyítások rendszerébe kell behelyezkednie, és ténszerűen mindent úgy kell értelmeznie — a belemagyarázás árnyéka nélkül —, ahogyan ez a műben adva van.

Valószínűleg erre gondolt Gorkij, amikor Vsz. Visnyevszkijnek válaszolva a következőket írta: „Babelt rosszul olvasta el és nem értette meg, erről van szó!” Csak csodálni lehet, mennyire nem volt foganatja Gorkij szavainak, és Babel kritikusi közül mennyien nem vették a fáradságot, hogy az író novelláit még egyszer elolvassák, s véleményüket ezek alapos ismeretében alakítsák ki...

Iszaak Babel másik, 1916-ban a „Letopisz”-ben megjelent műve a „Mama, Rimma és Alla”.<sup>8</sup> Ennek példáján jól nyomon követhetjük az író további útkereséseit, nevezetesen azt, miként és milyen sikerrel próbálkozik a nagyobb epikus formával, az elbeszéléssel. Az elbeszélés a századvégi irodalmi hagyomány szellemében dolgozza fel a címben jelzett három nő sorsát. Jól kirajzolódik benne egy kispolgári család elszegényedése, fokozatos széthullása. E tipikus orosz család feje egy kamcsatkai járásbírószágon ülnökösködik, szereteteit anyagilag alig tudja támogatni, haza is ritkán ír. A család létfeltételeinek megteremtése, a két gimnazista nagylány nevelésének minden gondja az anya, Varvara Sztjepanovna vállaira nehezedik, aki ezzel a feladatkörrel egyre nehezebben tud megbírkózni. Babel az elbeszélés alapjául azt a jellegzetes napot választotta ki a család életéből, amelynek egymást követő eseményei bizonyítják: a



hullámok végleg összecsapnak Varvara Sztjepanovna és lányai feje fölött, amikor a családi krízis tovább már nem odázható el.

Az író elbeszélésében a szélesen felvázolt cselekménymozzanatok laza láncolat tagjaiként sorakoznak egymás után, nem úgy, mint a fentebb említett novellákban. Az is lényegesen megkülönbözteti ezen művet Babel korai novelláitól, hogy mindaz, amit az író novelláiban elbeszél, rövid időn belül — inkább robbanásszerűen, mint fejlődésszerűen — a tetőpontra ért, itt viszont a tempó alig feszített, elidőző, kényelmes, oldott. Így mód nyílik arra, hogy az író bebizonyítsa, jó érzékkel tud cselekményfonatokat alkotni (pl. Varvara Sztjepanovna veszekedése a Rasztohin-fiúkkal, a reggeli elkészítése stb.) és képes azokat egységesen átformált tartalommal alakítani.

A cselekmény előrevitelében a halmozásnak van a legnagyobb szerepe, egyre nagyobb bajok követik egymást: a cseléd lány felmondása, a kifizetendő villanyszámla, a Rasztohin-fivérek anyagi követelése, majd a csupán pénzügyi problémákhoz mélyen emberek is járulnak — Rimma fennmaradása Marchockival és a szerelmesek rendreutasítása, Alla baljós álma, Rimma hisztérikus veszekedése anyjával. A feszültség csökkentése érdekében ismét a kisebb baj, a pénzszerzés kerül előtérbe, de csak azért, hogy a családi bajok magasabb szintjére térhessen vissza az író: kiderül, hogy a diák szerelméért mindenre képes Rimma csupán eszköz a fiú kezében. A feszültséget újra retardálja Babel annak bemutatásával, hogyan szerezte meg Varvara Sztjepanovna a hiányzó 60 rubelt, illetve hogyan akart véglegesen kimászni a bajból férje házacsakájának elzalogosításával. Már-már azt hihetnénk, minden gond elhárult a család feje felől — Varvara Sztjepanovna borozgatása, vendégségbe indulása —, ám mikor a vártnál korábban hazatért, csendbe burkolózott házat talált, bemenve pedig megdöbbenő kép tárult elé: a fürdőszobában lányai éppen ahhoz készülődtek, hogy házi módszerekkel elhajtásák a kisebbik lány, Alla magzatát. Ezzel a cselekmény eléri csúcspontját, egyben megkapjuk Alla rejtélyes, rossz álmának kulcsát is. E váratlan fordulat hatására a család tagjai között az összes ellentmondás felfüggesztődik: Alla mindent elmond az anyjának és látszólag megkönnyebbül, Rimma behúzza oroszlánkörmeit és egy időre átvedlik csendes, gondoskodó kislánnyá, az anyjuk végül is megszerezte az égetően szükséges összeget Rasztohinéknak, ám mindezzel a konfliktusok sora nem oldódott meg, csupán elodázódott. Ezt mutatja a cselekmény következő fordulata és lélektanilag csattanós befejezése: Varvara Sztjepanovna levelet ír férjének, de a levélben elkeni a család tényleges gondjait és problémáit, mert tudja, férje segítségére semmiben sem számíthat.

Az elbeszélés kényelmes, elidőző tempója, lazán egymásba fonódó cselekménymozzanatai módot nyújtanak — a jól kidolgozott helyzeteken túl — a mélyen és széleskörűbben jellemzett emberalakok megteremtésére is, és Babel — úgy véljük — tudott is élni ezzel a lehetőséggel. Varvara Sztjepanovna alakján többször is elidőz az író kutató tekintete és nagyszerű portrét fest az elbeszélésben az öregedő moszkvai „úriasszonyról”. Azt természetesen nem állítjuk, hogy az elbeszélés minden szereplőjét ilyen részletességgel dolgozta ki Babel, egyrészt az elbeszélés műfaji korlátai ezt nem tették volna lehetővé, másrészt nem is biztos, hogy minden emberalakját részletesebben ki kellett volna dolgoznia. Az viszont biztos, hogy minden figurájában igyekezett és sikerült is megragadni egy vagy néhány olyan részletet, egyéni vonást, amellyel azok individuumokká váltak, így például a Rasztohin-fivérek: „A két diák



olyan volt, mint két, szép tiszta szalonkabátba öltöztetett makacs és értetlen számár” stb.

A cselekmény- és jellemformáló képességén túl az író arról is tanúbizonyságot tesz, hogy képes olyan tipikus környezet megalkotására, amelyben emberalakjai sajátjukként fejlődnek, mozognak, gondolkodnak. Elsősorban Varvara Sztjepanovnáék lakására gondolunk, amit „káosz, kosz, züllöttség” jellemez a Rasztihin-fiúk szerint, majd a lányok szobája Babel szemüvegén keresztül: „A langyos napocska ragyogó szelíd sugarai a mocskos padlóra, a szerteszt dobált ruhákra, a poros könyvespolcra hullottak.” E művében is érvényesül az írónak az az törekvése, hogy finom líraisággal írjon le és értékeljen helyzeteket, embereket: „Ki ne bóbiskolt volna fiatalkorában egy kanapé sarkában, fejét egy útjába kerülő gimnazistalány mellére hajtva? Nincsen ebben semmi rossz, gyakran nem is jár semmiféle következménnyel, de a körülményekkel azért számolni kell, tudniillik annak a kislánynak reggel talán gimnáziumba kell mennie.”

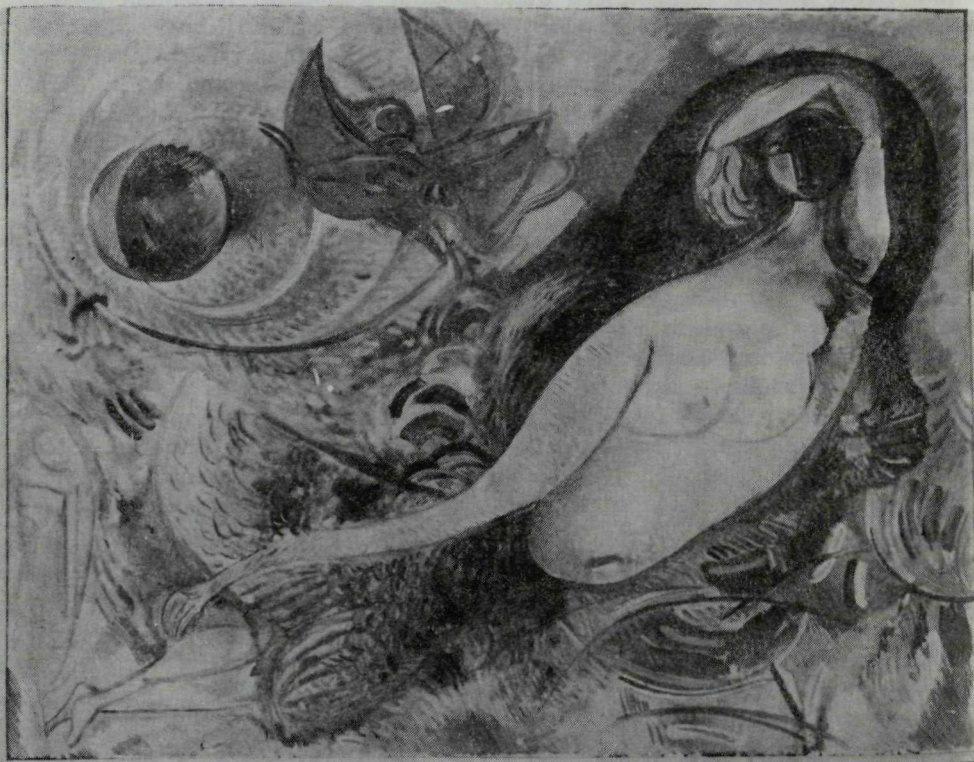
Ebben a korai műben Babel azzal próbálkozik, hogy elbeszélése bizonyos részeiben, jeleneteiben létrehozza a prózaritmust. A szövegben ezért — különösen akkor, amikor a feszültség a felszálló ágában van — sajátos ritmizálási szándék fedezhető fel, amely leginkább a gondolatrimus formájában jelentkezik. Ilyen például a kamcsatkai járásbírószágon ülnökként dolgozó férj emlegetése először Varvara Sztjepanovna, majd a Rasztihin-fivérek részéről, illetve a Marchocki hosszas csengetésére utaló mondat különböző formában történő háromszori megismétlése. A gondolatrimus ezekben az esetekben a fokozást szolgálja. Alla álmában a „szürke ég”, „szürke por”, „sima mozzanatlan por”, „halott minden”, „könnyű por kavargó”, majd az „újabb és újabb szürke utak” kifejezések — a párhuzamos gondolatritmus — a terhes lány problémájának megoldatlanságát, kiúttalanságát jelenti. Az elbeszélés csúcspontját jelentő fürdőszobai jelenetben a két lány között zajló zaklatott párbeszéd rövid, szaggatott mondatai pedig már-már alig különböznek a szabadvers egyes, a mindennapi beszélt nyelvet alkalmazó változataitól.

A „Mama, Rimma és Alla” c. elbeszéléssel kapcsolatos vizsgálódások arra következtetnek, hogy ennek megírási idejére Babel komoly eredményeket ért el a klasszikus orosz realista elbeszélés műfajának felderítésében és jól elsajátította ennek kompozíciós technikai fogásait, kifejezőeszközeit. Bár a cselekmény előbbrevitelében nagy jelentőséget kaptak a helyzetek és a figurák jellembeli vonásai, a belső feszültség megteremtésében azonban a párbeszédek megtartották domináns jellegüket, ami a kezdetektől jellemző Babelre. A történés szürke, kispolgári jellegének felel meg az író nyelvhasználata, amely csupán egy-egy villanásra sejteti a „Lovashadsereg” és az „Odesszai történetek” jövődöbéli alkotóját.

VÉGVÁRI SÁNDOR

## JEGYZETEK:

1. A novella magyarul az Iszaak Babel: Lovashadsereg és egyéb elbeszélések. (Bp. 1972. Európa) kötet 227–229. oldalon olvasható.
2. Az Önéletrajz az Iszaak Babel: Művei. Elbeszélések és színművek. (Bp. 1964. Magyar Helikon) kötet 6–8. oldalain olvasható.
3. A „Galambdúcom története”, „Az első szerelem”, „A pincében”, „Ébredés” c. novellákat az olvasó az Iszaak Babel: Művei. Elbeszélések és színművek c. kötet 197–207; 208–214; 256–264; 265–271. oldalain találhatja meg.
4. I. A. Szmirinnek köszönhető annak felfedezése, hogy Babelnek már a Gorkijjal való találkozás előtt is jelent meg nyomtatásban írása.
5. I. A. Szmirin rendezte sajtó alá e műveket, csak oroszul olvashatók.
6. A novella magyarul az Iszaak Babel: Lovashadsereg és egyéb elbeszélések c. kötet 223–226. oldalain olvasható.
7. A novella szövegét jelen dolgozatunk mellékleteként saját fordításunkban közöljük.
8. A novella szövege az Iszaak Babel: Lovashadsereg és egyéb elbeszélések c. kötet 213–222. oldalain olvasható.





## Meditáció a közművelődésről

Az 1974-es közművelődési párthatározat megjelenése óta egy évtized telt el. Felszabadulás utáni történelmünk talán legbonyolultabbnak is nevezhető olyan tíz éve, amelyben az intenzív fejlődés mellett példátlan nehézségű gazdasági kihívások is érték társadalmunkat. Nem véletlen tehát, hogy az utóbbi időben — a gazdasági teljesítőképesség növelésének feladatai mellett — ismét a közművelődés helyzetének és új lehetőségeinek kérdései kerültek az érdeklődés középpontjába.

Szeptember—októberben két nagyjelentőségű tanácskozás is foglalkozott ezekkel a kérdésekkel: az Országos Közművelődési Tanácskozás és a Megyei Közművelődési Aktíva.

E két rangos társadalmi fórum — az eltelt évtized fejlődésének értékelése mellett — megerősítette, hogy a művelődés ügye meghatározóan fontos politikai kérdés, a nehézségek kapcsán sem minősíthető másodlagosnak.

A dinamikus változások azonban e téren is gyorsabb és rugalmasabb szemlélet-, módszer- és színtérváltoztatásokat igényelnek.

A helyi teendők egyfajta átgondolásának szándéka ösztönözte szerkesztőségünket arra, hogy a JÁSZKUNSÁG hasábjain is szóljunk azokról a legfontosabb összefüggésekről, amelyek a megye közművelődését jellemzik, fejlődését valamilyen módon meghatározzák, szolgálják.

Ezért a „VALÓ VILÁG” rovatban folyamatosan közöljük a szélesebb körű érdeklődésre is számottartó, e témával foglalkozó írásokat.

\* \* \*

## „A közművelődés politikai szerepe vitathatatlan...”

Amikor a közművelődés teljeskörű vagy legalábbis sokoldalú áttekintése van napirenden, kimondatlanul is jelen van az egyértelmű ítéletalkotás igénye: mit ér a munkánk, hogy áll a kultúra ügye, jutottunk-e előbbre. Kategórikus választ (jól vagy rosszul) nehéz adni az ilyen kérdésre, de nem is szükséges. Úgy vélem, jobb elkerülni a pozitív tényekből levont általánosítás csapdáját, de nem kell elfogadnunk a nehézségek és kudarcok miatt éppen megkeseredett szakember ítélkezését sem. Nem pusztán feltételezés ez a két szélsőség és a köztük lehetséges vélemények széles skálája. Valóban sokféleképpen ítéljük meg a közművelődést. Amennyire használhatatlan — mert nem visz előbbre — a növekvő számszorokból egyértelmű fejlődésre következtető felfogás, annyira káros — mert leszerel, csellekvésképtelenné tesz — a nehezebb körülményekre való örököös hivatkozás.



Egy biztos: izgalmasabb feladat, komolyabb lecke lett a közművelődés. Talán azért is, mert jobban körvonalazódtak egyes alapvető összefüggések: például a kultúra és a gazdaság, a kultúra és a társadalmi élet demokratizmusának viszonya. S bár ez a felismerés egyenlőre közművelődésünk számára a remélnél még kevesebb gyakorlati következménnyel járt, azt a felfogást mindenestre súlyos érvekkel támasztotta alá, hogy a közművelődés politikai szerepe vitathatatlan, s érte ilyen szempontból nagy felelősséggel tartozunk mindannyian: szakemberek, az irányító szervek képviselői, kommunisták.

Felelősségünk tulajdonképpen azt jelenti, hogy a megyei pártbizottság 1983. október 28-i állásfoglalását a maga teljességében minél pontosabban, jobban és gyorsabban érvényre juttassuk. Nem hiszem, hogy egy év elteltével elmaradásról kellene beszélni, de bizonyos dolgokban lehetnénk szaporábbak, az elvileg helyes következtetésekhez még több céltudatos gyakorlati lépés társulhatna. Vajon sikerült-e megfelelni annak az igénynek, hogy „a fő figyelmet, energiát — támogatásban és kezdeményezésben — a nem művelődő rétegekre kell fordítani”? Születtek-e figyelemre méltó, valóban új kezdeményezések, van-e mit támogatni? Tudunk-e, merünk-e az értékek között különbséget tenni — a szocialista értékek javára, s kezünkben vannak-e az ehhez szükséges eszközök, módszerek?

Kimerítettük-e már „az ésszerű, főleg tartalmi szempontokat figyelembe vevő koordináció” jelenlegi lehetőségeit? Munkahelyi pártszervezeteink újra fogalmazták-e művelődéspolitikai feladataikat mindenütt, „ahol szükséges”?

Ez a néhány kérdőmondat — csupán tallózásképpen — az állásfoglalás egyik politikailag különösen fontos elemét idézte, nem a türelmetlenség hangján, hanem egyetlen következtetés céljából: ha előre akarunk lépni, feltétlenül nagyobb bátorságra és politikai biztonságra van szükségünk a közművelődésben. Támogatni szocialista értékek szerint például csak akkor tudunk, ha képesek vagyunk felismerni őket, s kiállni mellettük; ha bátrak vagyunk azt is észrevenni, sőt elvetni, ami talmi, ami rút, vagy ami csak az igénytelenség igényének akar megfelelni.

Azt hiszem, hogy ehhez nem néhány tévedhetetlen ember biztos ítélete szükséges. A kíváncsok az lenne, ha kulturális intézményeinkben mindenütt komoly, megfontolt elemzés alapján és politikai szempontokat érvényesítő vitákban dőlne el a kérdések, és az eredmény mérlegelése, a tanulságok levonása sem maradna el. Ebben — ismét az állásfoglalás gondolatát idézve — különleges kezdeményező szerepük van az intézményekben működő pártszervezeteknek, pártcsoportoknak, minden egyes párttagnak.

Erre figyelmeztetni önmagunkat elsősorban nem azért kell, mintha a politikai felelőtlenség jelei szaporodnának megyénk közművelődésében. Hanem azért, hogy helyes választ adjunk mai világunk új kérdéseire, jól reagáljunk a művelődési szokások és igények változására, leszámoljunk ezerszer megcáfolt hiedelmekkel, megoldalúságokkal.

Végző soron arról van szó, hogy — divatos kifejezéssel élve — a közművelődésben is elérkezett az intenzív fejlesztés időszaka. A megyei pártbizottság állásfoglalása jelzi az ilyenfajta igényt, amikor a minőségi követelményekre teszi a hangsúlyt. Ez a háttere, a magyarázata annak, hogy a szakmai, politikai hozzáértés növekedését, vagyis a személyi feltételek javítását miért tartjuk kulcskérdésnek.



Fontos és feltehetően később gyümölcsöző kezdeményezésünk volt a hiányzó szakmai és politikai ismeretek pótlására hivatott kurzus megindítása az Oktatási Igazgatóságon, a képzés és továbbképzés kereteinek kiszélesítése meggyénkben. De legalább ilyen jelentőségűek lehetnek azok a törekvések, amelyek szerencsés módon kötődnek a népművelők és a könyvtárosok egyesületeinek tevékenységéhez, s a közművelődési szakemberek presztízsét, önbecsülését hivatottak építeni. Tekintélyt aligha sikerült előlegben kapni, csak kivívni lehet.

A hozzáértő, politikailag érzékeny népművelő és a széles látókörű, felelősen gondolkodó vezető — bármiféle munkahelyen és szervezetben — igazi, jó partnerek. Úgy tűnik, hogy ha a mai, sokat emlegetett nehezebb gazdasági helyzetben is van jó példa — márpedig van — a munkahelyhez kötődő művelődés egészséges kibontakozására, akkor az esetek többségében az ilyen viszonyokon alapul. És még egy fontos tényezőn: a pártszervek és alapszervezetek munkálkodásán.

Tapasztalataink szerint a pártbizottság múlt évi állásfoglalása újra élénkület hozott. Több városi pártbizottság is áttekintette saját irányító munkáját, a helyi tapasztalatokat. Jó esélyünk van arra, hogy a kongresszusra való felkészülés menetében, a beszámoló taggyűléseken, pártértekezleteken a közművelődést sikerül szélesebb összefüggésrendszerben — elsősorban az ideológiai helyzet tükrében — áttekinteni, s ezzel az élénkületet tartós élénkséggé változtatni.

JAKATICS ÁRPÁD

## Ifjúság és kultúra

### **(A nagyüzemi munkásfiatalok tevékenység- és ízlésszerkezetének néhány jellemzője)**

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1984. október 9-i állásfoglalása — jelentőségének megfelelően — a társadalom érdeklődése és a politikai munka középpontjába állította a fiatalok nevelésének és helyzetük alakulásának kérdéseit. A fő hangsúly — a jelenlegi nehezebb helyzet követelményeinek megfelelően — az ifjúság és a szocializmus reális, törésmentes találkozásának elősegítésére helyeződött. Ebben a folyamatban meghatározó a szerepe — a társadalmi környezet példamutatása mellett — a művelődésnek, a kulturális értékek megismerésének, közvetítésének, az ifjúság művelődési magatartásának.

Az ifjúsági-mozgalmi munkában ezek a követelmények felértékelik a rétegek szerint differenciált tevékenység szerepét. A KISZ Szolnok megyei Bizottsága ezt felismerve fejlesztette tovább az elmúlt időszakban rétegpolitikai munkáját. Létrehoztuk az Ifjómunkások Tanácsát, a Fiatal Értelmiségiek Tanácsát stb., s 1984-ben konstruktív légkörű tanácskozásokon vitattuk meg — az ifjómunkás- és értelmiségi fiatalokkal — a réteg helyzetét, szerepét és politikai feladatait érintő legfontosabb kérdéseket és teendőket.

A szeptember végén tartott Ifjómunkás aktívánkat alapos előkészítő vizsgálgatások előzték meg. Ennek részeként — 100 fős minta bevonásával — feltérképeztük a Szolnok megyei nagyüzemek munkásfiataljai művelődési tevékeny-



ségének és ízlésének szerkezetét, — közelebből azt, hogy mivel töltik szabadidejüket, mely művelődési formákat kedvelnek, látogatnak leginkább és mit „fogyasztanak”. Úgy véljük, tapasztalataink közreadása hasznos lehet a művelődésről folyó eszmecsereben.

\* \* \*

Az ifjúság művelődési magatartása minden korban a jövő kultúráját jelezte, s jelzi ma is. Nemcsak amiatt a sztereotípiá miatt, hogy „a ma fiataljaiból lesznek a jövő felnőttei”, hanem inkább azért, mert a felnőttkor kulturális szokásai döntően az ifjúkorban alakulnak ki. Változások természetesen később is bekövetkezhetnek, de a változtatás, a megújulás képességét is fiatal korban kell elsajátítani. Mert aki például 25 éves koráig úgy nőtt fel, hogy sikerült „megővnia” magát a művészeti értékektől, a tudomány, a közélet iránti érdeklődéstől, az később már sokkal nehezebben mozdul ebbe az irányba, mint az, akiben ezek az alapok, illetve igények már tizenéves korban megszilárdultak.

Éppen ezért a művelődés, a nevelőmunka feladatainak fokozatos, egymásra épülő tervezéséhez nélkülözhetetlen időről-időre megvizsgálni: mit csinálnak, *hogyan művelődnek egy-egy adott terület fiataljai?* S ez a folyamatos vizsgálódás különösen nagyjelentőségű a nagyüzemekben dolgozó fiatal fizikai munkások esetében, akik a kultúráközvetítés folyamatában ma még gyakran jóval nehezebb helyzetben vannak, mint a szellemi foglalkozású fiatalok. (Pl. folyamatos üzemű termelés, ingázás, munkaidőn túli munkák vállalása stb. következtében.) Egy-egy ilyen vizsgálódás azért is hasznos, mert sok tekintetben az adott réteg életmódjára is következtethetünk belőle, természetesen komoly megfigyelésekkel és nem általánosított érvénnyel.

Nézzük meg elsőként a *tevékenység* mértékét, azt, hogy a fiatalok a munka mellett még mi mindent csinálnak. Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a fiatalok sokkal nyitottabbak, általában többfajta tevékenységet végeznek szabad idejükben, mint az idősebbek. A beszélgetések során kiderült, hogy a fiatalok közel fele 14—18 féle aktivitásformát vallott sajátjának (pl. tévénézést, rádióhallgatást, disco-látogatást, vendégségbe járást stb.), csaknem 10<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-uk pedig 23—25-öt. Ugyanezt a megkérdezést mi nem végeztük el az idősebbekkel is, de *Andrássy Mária* hasonló budapesti vizsgálódásainak (Kultúra és Közösség, 1976/4. sz.) adatai azt mutatják, hogy a 45 éven felüliek több mint fele csak hétféle formát jelölt meg. (A későbbiekben az idősebbekre vonatkozó összehasonlításokban is az általa közölt adatokat idézem.)

A különböző korosztályok közötti tevékenységek arányának különbözősége talán még szembetűnőbb. A 25 év alatti fiatalok közel 90<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a jár moziba, az idősebbek kevesebb, mint egyharmada; a fiatalok háromnegyede látogatja rendszeresen a presszókat, vendéglőket, zenés szórakozóhelyeket. A 24 éven aluliak közel fele jár rock-hangversenyre, discoba — ezek zöme azonban a 16—19 évesek közül való —, s az idősek mindössze egy százaléka megy el magyarnóta, vagy nosztalgia zenei estekre.

A fiatalabbak közel fele (az ifjúmunkásoknak azonban csak 10—15<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a) jár művelődési házba, klubba, az idősebbeknek csak egytizede.

A 24 éven aluliak kevesebb mint egynegyede hív vendégeket — feltételezhetően azért, mert nincs önálló lakásuk —, míg a 25—44 év közöttieknek csaknem háromnegyede hív vagy jár vendégségbe.



A fiatalabbak kevesebbet járnak templomba, kevesebbet kertészkednek, és foglalkoznak háztáji gazdasággal, mint az idősebbek.

A szabadidő-eltöltés szerkezete élesen kettéválk (hasonlóan a rokon országos vizsgálatok tapasztalataihoz). Az egyik „térfelre” kerül a társadalmi-közöségi-művelődési tevékenység, a másikra a munka és a szórakozás. A felnőtteknél gyakran teljesen elkülönül a mozgalmi munka és a társadalmi tevékenység — a kissé egyoldalú ún. „mozgalmi ember”-típusnak megfelelően. Kedvező viszont, hogy a fiatalok többségénél ez még egységben van, a KISZ-rendezvények ui. gyakran kapcsolódnak kiránduláshoz, discohoz, színház- és mozilátogatáshoz, vetélkedőhöz. A fiatalok politikai aktivitása azonban nem jár mindig együtt a szakma elmélyült tanulmányozásával, ami viszont a felnőtteknél már fokozottabb mértékben kimutatható.

A művelődési tevékenység alapját az ifjúmunkásoknál a tévénézés, az olvasás, a zenehallgatás, a mozi és a színház jelenti. Ebben azonban gyakran átfedések tapasztalhatók, vagyis ugyanazok járnak moziba, színházba, discora stb. Ehhez kapcsolódik a szakmai tevékenység: a különböző tanfolyamokon való részvétel, a hobby-körök, a szakkönyvek olvasása, s nagyon keveseknél a nyelvtanulás. S ha a lazább kapcsolódásokat is figyelembe vesszük, ide sorolható még a szépirodalom-olvasás, a sportolás, a fotózás és a magnózás is.

Ha valamennyi tevékenységformát figyelembe veszünk, akkor az állapítható meg, hogy az erősen művelődők közé sorolható a Szolnok megyei munkásfiatalok kb. 20%-a.

A fiatalok kétharmada azonban közepesen vagy alig művelődik. Egy részük életvitelére a szórakozás-központú szemlélet jellemző, vagyis a kortárs csoportban való társas foglalatzkodás: disco, rock, strand, mozi, művelődési ház, eszpresszólátogatás.

Ennél komolyabb gondot jelez viszont az, hogy a fiataloknál csak igen kis mértékben szerepel a családi szférával összefüggő tevékenységekkel (pl. barkácsolás, kertművelés, hobby, rokonlátogatás, külön munka stb.) együtt a szakmai és politikai tevékenység, és csekély a valószínűsége annak, hogy az életkor előrehaladtával ebben gyökeres változás következzen be.

Sajnos a kevésbé urbanizált életmód a megyében élő 24 év alatti ifjúmunkások esetében is kimutatható. Különösen a kétlaki ingázóknál mutatható ki, hogy elkülönül a falusias házkörűli gazdálkodási-termelési tevékenység (állattartás, házépítés, fóliázás), s ez legtöbbször csak kocsmázással, baráti összejövetelekkel társul.

Kedvező azonban, hogy az ilyen életformát élő fiatalok sem utasítják el olyan mértékben a művelődést, mint a hasonló helyzetű és mentalitású idősebbek.

A művelődési tevékenységben való részvétel mélységében erősen meghatározó tényező az iskolai végzettség. Bizonyítja ezt pl., hogy az általános iskola 8. osztályát el nem végzett fiatal munkásoknak csupán 5%-a, az érettségizetteknek 55–60%-a erősen művelődő. Ugyanilyen horderejű tényező a lakóhely kulturális ellátottsága is, az, hogy milyen művelődési lehetőségek állnak rendelkezésre a településen. Egyértelműen kiderült a beszélgetések során, hogy — az utóbbi évek jelentős fejlődése ellenére — a falu még mindig hátrányos helyzetűnek számít a kulturális kínálat szempontjából.

Az izlésszerkezet elemzésekor kiderült, hogy a művészet iránti érdeklődésben az életkor kevésbé meghatározó tényező, mint más tevékenységben. Sokkal



nagyobb szerepe van az iskolai végzettségnek és a szűkebb, orientáló környezetnek. Általános tapasztalat, hogy a munkásfiatalok körében a kalandregények és -filmek, a bűnügyi történetek, a rajzfilmek és a rádió könnyűzenei műsorai iránt jelentős az érdeklődés.

A televízió politikai és szakmai ismeretterjesztő műsorai iránt a 45 éven felüliek több mint 70%-a érdeklődik, a 24 év alattiaknak csupán a 40—50%-a; a napilapok és a rádió politikai információi iránt pedig az idősebbek 90%-a, a legfiatalabbak háromnegyede. Az ifjúmunkások körében a szakmához kötődő ismeretterjesztő és hobby folyóiratok a népszerűbbek, míg a tanulóifjúság a tudományos ismeretterjesztő és fantasztikus irodalmat és a rádió tudományos műsorait részesíti előnyben. De mindkét réteg érdeklődése alatta marad az idősebb korosztály hasonló témájú érdeklődésének.

Az ízlésszerkezetben igen jól elkülöníthetők a *művészet befogadásának* különféle szintjei. Tapasztalataink szerint fiataljaink között a következő sorrend a jellemző: televízió, rádió, film, irodalom, színház. Ezen belül azonban az igények erősen eltolódnak a szórakoztató műfajok irányába, illetve bizonyos divattendenciák is megfigyelhetők. (Pl. pop-rock, vagy break-tánc, Csillagok háborúja-sorozat stb.)

Elgondolkodtató azonban, hogy a szakmunkástanulók közül, akiknek 80%-a rendszeres színházlátogató, a tanulmányaik ideje alatt külön a részükre szervezett bérletekkel, aktív keresővé válva — 20 éves korában már csak 40%-uk, 25 év felett pedig már csak 15—20%-uk jár rendszeresen színházba. A lemorzsolódás okai között a kényelmesség, az ösztönzés (késztetés) hiánya és a kiegészítő jövedelmek megszerzésére fordított idő növekvő aránya egyaránt közrejátszik.

A *mozilátogatás* gyakorisága is erősen csökken az önálló családalapítás, különösen az első gyermek megszületése után, s majd 35 év felett erősödik fel némileg ismét. Az általában 20 év körüli életkorral jellemezhető fizikai dolgozó fiatalok (ui. tizenévesen még tanuló, 22 év fölött pedig már katona, dolgozó, vagy családos) filmfogyasztási ízlése elsősorban a francia—amerikai kaland-, bűnügyi filmekre és vígjátékokra irányul, szorosan emögött a lírai, illetve háborús szovjet filmek következnek. Az utóbbi években kedveltebbé váltak a mai magyar alkotások is. Keveslik azonban a saját életükről szóló filmek és a hazai vígjátékok arányát. Az amerikai filmek kedveltsége — szerencsére — kimerül a mese-szerű szórakoztató filmek megtekintésében (pl. A Jedi visszavérése, King-Kong stb.), a franciáké pedig a Belmondo filmekben. Ez az intenzív igény azonban mindenképpen egyfajta jelzés a hazai filmgyártás és -forgalmazás fogyatékosságaival, illetve felelősségével kapcsolatosan is!

Komolyabb gondot érzekeltünk az *olvasás* kedveltségének és a könyvtári olvasók számának csökkenésében. A könyvtárakba olvasóként beiratkozottak arányának mérséklődése azonban önmagában nem jelentene kedvezőtlen tendenciát, hiszen emögött ott van a megvásárolt könyvek évről-évre növekvő mennyisége, illetve a barátok által egymás között kölcsönzött művek jelentős száma. Az viszont mindenképpen elgondolkodtató, hogy mind többen a „Nem nagyon olvasunk, mert nincs idő rá!” — vagy: „Nem fizetődik ki az olvasás!” szerű közhelyeket hozzák fel indokként az érvek helyett. Itt az okok mélyebb összefüggéseinek elemzése — megítélésünk szerint — már elvezetne oda is, hogy a jelenlegi bérezési-ösztönzési rendszer valóban elismeri-e kellően a többet tudást, a szélesebbkörű műveltséget?



Figyelmet érdemlő jelenség a *disco súlyának megnövekedése* is, illetve a rock-koncertek mozgósító hatása, — különösen 16—20 évesek körében. A divathatásokon és az életkori fogékonyságon túl ebben belejátszik a video-technika térhódítása, a külföldi lemezek növekvő hazai forgalmazása, s a tömegkommunikáció nyitottabbá válása is. Mivel természetes tömegszükségletről van szó, a kielégítése mindenképpen fontos. Jobban oda kell azonban figyelni rá, mert a 14—24 éves fiatalok több mint felét vonzó, megmozgató művelődési-szórakozási formával állunk szemben, így nem lehet közömbös számunkra, hogy a disco, a rock-zene milyen mondanivalót, ízléstartalmat közvetít; illetve a zeneközi szüneteket mivel töltik ki, vagy kitöltik-e valamivel egyáltalán?

A tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a spontán tömeges szórakozási lehetőség a legtöbb helyen szinte csak önmagáért van, minden külön szándék, vagy jól megválasztott és társított politikai cél nélkül működik (pl. hétvégeken a művelődési házakban, vendéglátó egységekben stb.); vagy egy-egy állami-, mozgalmi rendezvény végén, mintegy közönségcsalogatóként. A discohoz, a rock-zenei műfajokhoz, szórakoztatási formákhoz kapcsolható ésszerű művelődési- és nevelési lehetőségek tehát ma még nagyrészt kihasználatlanok.

\* \* \*

Ez a néhány jellemző természetesen csak egy szűkebb töredékét jelenti a fiatalok művelődési szokásainak, inkább a hagyományos értelemben vett aktivitásformákat érinti vázlatosan.

Néhány következtetéslevonásra — mint egyfajta helyzetkép — talán alkalmas:

1. Napjainkban a korábbinál bonyolultabb helyzettel, s ennek megfelelően másabb, érzékenyebb, igényesebb ifjúsággal kell számolnunk. Olyan fiatalokkal, akik nem biztos, hogy nem kívánnak művelődni, hanem más módon és formákban kívánnak a kultúrával találkozni, s más tekintenek értékekre, mint az idősebb nemzedékek.

Tehát a feladatok tervezésekor az egyes korosztályok és rétegek sajátos érdeklődéséből, igényeiből kell kiindulni, amiben nélkülözhetetlen a mai jellemzők, tevékenységek és ízlésszerkezet vizsgálata.

2. A fiatalok ma jóval nehezebb anyagi-egzisztenciális feltételek közepette kezdik meg az önálló életet. (Elegendő, ha csak a lakáshozjutás nehézségeit, vagy a pályakezdők jövedelmi szintjét említjük.)

Az anyagi biztonság megteremtése ezért jelentős időt és energiát von el a művelődésre fordítható időből. A munkahelyi, lakóhelyi, közvetlenül elérhető művelődés és szórakoztatás így jelentősen felértékelődött. A jelenlegi közművelődési intézményrendszer és -gyakorlat azonban ma még messze nem képes mindenben ott kielégíteni az igényeket, ahol azok jelentkeznek. Ennek viszont sok esetben nem pusztán az erre fordítható anyagiak szűkössége, hanem a rugalmatlan szemlélet az oka.



3. A munkásifjúság művelődési szokásainak és izlésrendszerének fejlesztésében döntő szerepe van a munkahelyi környezet kulturáltságának, a szűkebb közösségek (pl. brigádok) orientáló erejének. Ezért ebben a folyamatban *kiemelt fontosságú a munkakultúra színvonalának és az életmód szocialista, közösségi elemeinek fejlesztése*. Ez természetesen szorosan összefügg az egészséges ösztönzési rendszer megteremtésével, a fiatalok perspektíva-biztonságának fokozásával, valamint az általános és szakmai műveltség jobb megbecsülésével.

Mindezekben *komoly szerepe, felelőssége és lehetőségei vannak a KISZ-nek*. Fontos, hogy az adott területen folyó mozgalmi munka szerves részeként kezeljék az alapszervezetek a művelődést, legyenek gazdái a jó kezdeményezéseknek, a hagyományteremtésnek és -ápolásnak, szorgalmazzák a művelődési igények növekedésének ösztönzését, elismerését.

4. A művelődés igazi társadalmi üggyé válásában, illetve az ezzel kapcsolatos újszerű szemlélet széleskörű formálásában alapvető szerepe van a fiatalok művelődési magatartásának, izlésszerkezetük minőségének. Egyrészt erre, mint alapra kell építenünk, másrészt olyan igény- és ismeretrendszert szükséges bennük kialakítanunk, amely alkalmas lesz az ezredforduló kulturális követelményeinek befogadásához, teljesítéséhez elengedhetetlen további műveltségépítéshez is.

HEGYI ISTVÁNNÉ

## **A szellemi élet és közművelődés viszonyáról Szolnok megyében**

Kétségtelen tényként állapítható meg, hogy az elmúlt évtizedben Szolnok megyében is jelentős változások zajlottak le a közművelődésben. Még ha a hetvenes években megindult dinamikus gazdasági fejlődés, a gyors ütemű urbanizációs folyamat jórészt a szellemi élet szférájának *mennyiségi* mutatókban mérhető gazdagodását idézte is elő, a felhalmozódás máris egyfajta eredményességet jelez. S ez nyilván összefügg azzal is, hogy a közművelődés ebben az évtizedben már nem a kulturális élet periferiáján kapott helyet, s nem vált azonosná a művelődési házakban, könyvtárakban folyó népművelői munkával, hanem a kulturális életet szélesebben átfogta. A különböző intézmények és szervezetek a művészet és a tudomány gondozásán, s az egy irányú ismeretterjesztésen túl a művelődéssel, azaz a kultúra elsajátításával és a befogadás nyomon követésével is foglalkoztak, annak fejlesztésében illetékesnek és felelősnek érezték magukat. Hosszú távra szóló határozatok — mint például az MSZMP MB 1974. szept. 20-i intézkedési terve, ill. az 1976-ban elfogadott 15 éves fejlesztési programot körvonalázó tanácshatározat — igazolják, hogy a megyében átgondoltan és körültekintően igyekeztek kijelölni a közművelődés fejlesztésének legfontosabb feladatait.

A pontos feladatmeghatározás következményeképpen, ill. az ezt segítő társadalmi és gazdasági körülmény hatására valóban jelentősen megnőtt a társadalmi érdeklődés a művelődés iránt. A közművelődés bármely területéről hozhatnánk példát és még több mennyiségi mutatót a növekvő érdeklődés bizonyítására. Az amatőr művészeti mozgalomtól kezdve a filmforgalmazáson át az



ismeretterjesztésig követhetnénk nyomon azokat a változásokat, melyek önmagukban is a közművelődés presztízsének emelkedését bizonyítanák. Csakhogy ez a presztízs-növekedés bizonyos értelemben *látszólagos* volt, hiszen a várt minőségi ugrás a nyolcvanas évekre nem következett be. S ez a legkevésbé sem magyarázható és indokolható pusztán azokkal a tényekkel, hogy a gazdasági körülmények nehezebbé váltak, vagy hogy átrendeződött a szabad idő, nőtt az ún. második gazdaság szerepe és így tovább. Mert ha ezek látszólag visszahúzó erőként jelentek is meg, arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a hetvenes években inkább csak *formailag* folyt közművelődési munka. Mindez nyilvánvalóan kifejezésre jut a *mennyiségi mutatókra reflektáló szemléletben*. Kimondva-kimondatlanul a közművelődés intézményei (színház, mozi, művelődési ház, könyvtár, TIT, múzeum stb.) csak *közönségnek* akarták megnyerni az embereket; a művelődésben itt egyedül a tervező-szervező népművelő, az ismereteket terjesztő előadó, a művészeti élményt kínáló művész volt az aktív.

Szociológiailag is megragadható volna ennek a helyzetnek napjainkban megnyilvánuló következménye. A kultúra befogadásában passzív szerepre kárhoztatott emberek egyre kevésbé érdeklődtek a közművelődési intézmények kínálatai iránt. S mivel a választékot számos tényező határozza meg — mint például a művelődési intézmények anyagi lehetőségei, a személyi feltételek, valamint a különböző műsorok, előadások, kiállítások stb. egyre tetemesebb „előállítási” költsége —, egyáltalán nem csodálkozhatunk azon, hogy ebben a versenyben végül is a művelődni akaró személyiség került hátrányos helyzetbe. Akaratlanul is, hiszen a közművelődési intézmények meg-megújuló próbálkozásai — egyebek között a nyitott ház kísérletek megindulása, a munkásművelődés újabb és újabb akciósorozatai jelezhetik ezeket — lankadatlan erővel igyekeztek az embereket visszahozni. Ennek köszönhetően is *valamelyest emelkedett* a hetvenes évek végére a művelődési kiscsoportok, körök, klubok száma, de ezek jórészt a hobbyra és az amatőr művészeti tevékenységre korlátozódtak. Ha például a kórusmozgalmat nézzük — több mint 180 énekkar található a megyében —, már ez a szám önmagában is imponáló. De ugyanígy megemlíthetnénk a művelődési házakban szervezett képző- és továbbképző tanfolyamokat. A résztvevők száma 1970-hez képest 44<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-kal, a közhasznú tanfolyamokon pedig 250<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-kal nőtt.

Jóllehet ezek a példaként felhozott adatok ugyancsak mennyiségi jellegűek, a közművelődési intézmények megújulását némiképp mégis érzékeltetik, ha nem is abban az értelemben, ahogyan az a közművelődés valódi stratégiája szempontjából értékelhető volna. A statisztikai kimutatások érvényességét persze semmiképp sem lenne helyes teljes egészében kétségbevonni, hiszen olyan fogódzót, kiindulási alapot adnak, melynek segítségével bizonyos *összehasonlításokat* lehet végezni. S ha az adatok hátterében a mélyebb összefüggések feltárására is vállalkozunk, maguk az impozáns mennyiségi mutatók más értelmet kapnak. Mindenekelőtt azért, mert ezzel jóval egyértelműbbé válik az a törvényszerűség, mely a hetvenes évek „népművelési” gyakorlatát Szolnok megyében is meghatározta. Elsőként az tűnik ki, hogy ez a gyakorlat valójában az „*adók-veszek*” elvre épült, s a művelődés csaknem egyenértékűvé vált a kulturális javak fogyasztásával. Az intézményrendszer egésze arra szerveződött, hogy — egy feltételezett kulturális igényszint kielégítése érdekében — egyre több és több programot adjon az embereknek. Lényegében csak azt lehetett megismerni, amit a kulturális intézményekben dolgozók, a kulturális munka



felelősei jónak láttak. E függő viszonyból következett, hogy a művelődés tartalmának meghatározásában az emberek nagy többségének nem volt illetékesége, s e körülmény a helyenként létrehívott és később egyre szaporodó társadalmi vezetőségek munkáját is formálissá tette.

A szervezetek és a különböző intézmények ugyan sok energiát fordítottak kulturális programok szervezésére és a közönség toborzására, a résztvevők száma azonban 1975-től kezdve mégis csökkent. Míg 1975-ben az ezer lakosra jutó múzeumlátogatók száma 381 fő volt, addig 1981-ben 215, 1982-ben pedig 235 fő. Ám éppígy visszaesés tapasztalható az ugyancsak ezer lakosra számított színházlátogatók esetében is; 1975-höz képest ugyanis közel száz fővel csökkent a színházbajárók száma. Meglepő módon némi emelkedés csak a művelődési otthon jellegű intézményeknél tapasztalható, s ez ugyanígy kifejeződik az ismeretterjesztő tanfolyamok növekedésében, mint a műsoros estek és kiállítások fokozatosan növekvő arányában. Más kérdés — s erre már az előbbieken utaltam —, hogy ez a növekvő létszám aligha használható fel bizonyítékként a művelődés intenzívebbé válásához. Mint ahogy — a szellemi élettel összefüggésben — azok az *adatok sem lehetnek elegendők, melyek az értelmiség szellemi, közéleti, tudományos, művészeti tevékenységével kapcsolatosan érzékelte-tik a változásokat*. Kétségtelenül igaz, hogy a hetvenes években az MTESZ és a TIT munkája is megújult (1982-re például a 6409 előadászon 297141 hallgató vett részt, s ezeket az előadásokat többségében a megyében dolgozó értelmiségiek tartották), a megújulást azonban inkább a számszerű adatok jelzik. Még akkor is, ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a megye értelmisége hatékonyan vállalt szerepet a politikai életben, a társadalmi- és tömegszervezetek munkájában.

A hatékonyságnak ugyanis mindenképpen kifejezője lenne (lehetne) a szakmai tevékenység eredményeit reprezentáló szellemi alkotások száma. Nyilván ez azzal is összefügg, hogy az eredmények publikálására csupán egyetlen sajtóorgánium áll rendelkezésre. (Csak összehasonlításképpen említve: a mintegy 240 ezres népességű Nógrád megyében a következő folyóiratok jelennek meg: Palócföld, Nógrádi Szemle, Nógrádi Művelődés, Nógrádi Fórum.) Ezért is látszik indokoltnak az eleven szellemi élethez nélkülözhetetlen publikációs fórumok számának növelése. Mindenekelőtt egy pedagógiai—közművelődési folyóirat megindítása lenne célszerű, hiszen ehhez már most némi elindulási alapot jelenthetne az MMIK gondozásában megjelenő Fórum című féléves kiadvány. Bár ez önmagában nem túl nagy változást jelentene, egyfajta szellemi műhely kialakulásához azonban mégiscsak hozzájárulhatna. A szellemi műhelyek létrehozására ugyanakkor annál is nagyobb szükség van, mert nem elegendő csupán a kulturális élet tárgyi-anyagi feltételeit megteremteni, hanem *jóval inkább a szellemi kötődés lehetőségeit kell kitágítani*. Köztudomású ugyanis, hogy a megye — és kiváltképpen Szolnok — hosszú idő óta a „tranzitállomás” szerepét tölti be. Ebben persze éppúgy szerepet játszik a főváros viszonylagos közelsége, mint a hirtelen felgyorsult városfejlődés számos negatív hatása (lakáshozjutási nehézségek, kommunális gondok stb.).

A szellemi élet eleveenségét vagy sivárságát persze nem lehet csupán az előbb említett szellemi műhelyek meglétével vagy hiányával kapcsolatba hozni. Annál kevésbé, mert fellendülésére a kulturális életben központi szerepet játszó közművelődés — a maga intézményeivel és szervezeti formáival — jelentős hatással lehet. A korszerű közművelődésben — melynek jeleit a nyolcvanas évek elejétől már érzékelhetjük — *a művelődésnek magának kell mozgalommá*



*válnia.* Vagyis a művelődőknek maguknak kell dönteniük arról, mit és hogyan ismerjenek meg. Ez magától, spontán módon nyilván nem valósulhat meg. A kulturális demokrácia — melynek fejlesztését valamennyi politikai, társadalmi szervezetnek vállalnia kell — azt feltételezi, hogy a közművelődési intézményeknek lényegében csak kezdeményezniük kell, *de a döntést, végrehajtást egyre jobban a társadalmi erőkre kell bízni.* S ha látszólag nincsenek is ilyen társadalmi erők, valójában ezek csak akkor találhatók meg, ha a kezdeményezéseknek — kulturális egyesületek, körök létrejöttének — szabad utat engedünk. Az öntevékenyen kialakuló művelődési közösségek hatása abban is megnyilvánulhat, hogy az emberek valóban magukénak érzik a közművelődést. Ha nem ők döntenek a művelődési lehetőségekről, formákról, mindig kívülállónak fogják magukat érezni, és idegenkedve fogadják a felkínált lehetőségeket. Ezt látszik igazolni máris a „Legyen házigazda” c. kísérlet a megye tíz művelődési otthonában.

Mindezeket szem előtt tartva, azt a meggyőződést kell erősíteniünk — s akár az irányelvek szintjén is megfogalmazzunk —, hogy a közművelődési intézményeknek elsősorban nem a kulturális programok és a közönség szervezése a feladata, hanem a *társadalmi részvétel* (idegen szóval: *participáció*) állandó fejlesztése. *S egyúttal ennek a részvételnek a programozása, szabályozása és koordinálása.* Ehhez persze arra is szükség van, hogy az életkörülmények alakulásával összefüggő tényleges kulturális szükségleteket társadalmi rétegenként feltárjuk. (Erre utal egyébként az MSZMP Szolnok megyei Bizottságának 1983. október 28-i ülésén hozott határozata is.) Csak ha konkrétan ismerjük a különböző társadalmi rétegek kulturális szükségleteit, akkor leszünk képesek kialakítani olyan közművelődési stratégiát, mely valóban a művelődés, az elsajátítás eredményességén keresztül jut érvényre. A hosszú távú tervezéshez ez elengedhetetlennek látszik, mivel még a nyolcvanas években is a kulturális intézmények közművelődési törekvései csak a kultúra szélesebb körű terjesztésében mutatkoznak meg. Bár számos kezdeményezés — mint például a mindennapi kultúra fejlesztésével összefüggő kísérletek, a különböző szak- és közhasznú tanfolyamok számának növelése — arról tanúskodik, hogy *egyfajta nyitás és megújulás* érzékelhető a közművelődési intézmények munkájában, de ez csak akkor vezethet tartósabb eredményhez, ha a munka kultúrájával, az emberi kapcsolatok fejlesztésével és az életforma szabályozásával összefüggő kísérletezésnek nem a hagyományos népművelői tevékenység szervesen járulékaiként jelennek meg.

A szemléletváltozáshoz és -változtatáshoz a megyei pártbizottság már említett határozata vitathatatlanul jó kiindulási alapot jelent. Ám ahhoz, hogy ez a határozat a gyakorlatban érvényre jusson, nem csupán a megyében dolgozó népművelők egyetértő, elfogadó állásfoglalására van szükség, hanem annak a szemléletmódnak a sokkal szélesebb elterjedésére is, *„hogy fejlett kultúra, közművelődés nélkül sem mai sem holnapi gazdasági, társadalmi feladatainkat nem tudjuk megoldani.”* A közművelődéshez való viszony fejlesztése Szolnok megyében is megköveteli a társadalmi-politikai felelősség fokozását. Minél több új társadalmi kezdeményezés történik, s ezek minél nagyobb számban találkoznak a szakmai-politikai irányítás megértésével és támogatásával, annál nagyobb esély lesz a közművelődés megújulására. Hiszen a közművelődés az a terület, mely társadalmi részvétel nélkül, csak látszateredményeket képes felmutatni.

DR. KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN



## Gondolatok Szolnok megye KGST kapcsolatairól a csúcsértekezlet után

1984-ben nagy figyelmet kapott a KGST, nemcsak az érintett országokban, de világszerte is. Az olvasók ismerik már a napilapok által június 16-án közzétett dokumentumokat, amelyeket a KGST legfelsőbb szintű gazdasági tanácskozásán fogadtak el. A KGST országok nyilatkozata „A KGST tagországok közötti gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés továbbfejlesztésének és elmélyítésének fő irányairól” és deklarációja a „A béke megőrzése és a nemzetközi gazdasági együttműködésről” akkor került sorra, amikor a közösség országainak gazdaságai alapvetően megváltozott világ gazdasági és belgazdasági helyzetbe kerültek, s amelyre a reagálást tovább halogatni nem lehetett. Ezen körülmények között olyan válaszokat kellett keresni, amelyek egyaránt figyelembe veszik a világgazdasági integrálódás feladatait, s a KGST-n belüli magasabb szintű együttműködés konkrét lehetőségeit.

Az ismert intézkedések legfontosabb tanulsága mégis az, hogy a tagországok számára a legfontosabb partnerek, most is és a jövőben is a KGST tagjai. Áll ez Magyarországra is és benne Szolnok megyére is. A következőkben azt vizsgáljuk meg, milyen feladatok megoldását teszi lehetővé és szükségessé a KGST csúcsértekezleten elfogadott „Nyilatkozat”, s milyen helyzetben találta ez Szolnok megyét.

### I.

A „Nyilatkozat” a legfontosabb feladatokat röviden a következőkben határozta meg:

- a gazdaságok intenzív fejlődési pályára való átállítása;
- a társadalmi termelés növelése;
- a termékek műszaki színvonalának, minőségének emelése;
- az exportpotenciál fejlesztése;
- a termelőerők ésszerűbb elhelyezése;
- a kiegészítő folyamat meggyorsítása.

A feladatok meghatározása nem a véletlen műve. Egységes logikai rendszert alkotnak, megoldásuk kölcsönösen feltételezik egymást. Ha végiggondoljuk a feladatsort, látható: az intenzív növekedésre való átállás szükséges a termelés további növeléséhez, minthogy az extenzív lehetőségek kimerültek; a műszaki színvonal növekedése szükséges az export potenciál kiépítéséhez, ez utóbbi nélkül az intenzív fejlődés sem biztosítható, hiszen ennek mércéje a világgazdasági hatékonyság; a hatékonyság növelése nem képzelhető el a termelőerők ésszerűbb elhelyezése nélkül, mivel ez utóbbi a költségek csökkentésének alapvető eszköze; s végül a termelőerők fejlettségének hasonló színvonala teszi lehetővé a KGST-n belül a munkamegosztás magas szintre emelését, ez pedig előfeltétele a világgazdaság egészébe való bekapcsolódásnak.



A fenti feladatok megoldása jól összehangolt stratégiát kíván az egyes országok részéről. A stratégia kimunkálására, a megoldás módozatainak feltárására legjobb módszer a gazdaságpolitikai konzultációk, a gazdaságpolitika egyeztetésének elmélyítése. A népgazdasági tervkoordináció továbbfejlesztése is a fentiekhez kapcsolódik, miszerint a legfontosabb kérdésekkel, kiemelt feladatokkal fog foglalkozni. Ki kell emelnünk továbbá az eddig sok problémát okozó, vállalati együttműködés lehetőségeinek tervszerinti bővítését. E nélkül ugyanis a kooperáció, specializáció fejlődése menne nehezen, amit az eddig eltelt időszak gondjai is bizonyítanak.

A stratégiai szemlélethez kapcsolódik a 15—20 évre szóló komplex tudományos-műszaki haladási program kidolgozása. Ez utóbbihoz pedig az információcsere bővítése, szabványosítás.

A „Nyilatkozat” további része a természetes feladatokkal foglalkozik. Így:

- a gépípar komplex fejlesztésével,
- a nyers-, fűtőanyag- és energia biztosításával, illetve az azt ellentételező ipari és mezőgazdasági eredetű fogyasztási cikkek termelésével;
- agráripari komplexum fejlesztésével;
- közszükségleti cikkek gyártásával;
- a szállítás fejlesztésével.

A tájékozott olvasó a fenti felsorolás láttán az 1976-ban meghirdetett „Célprogramok”-ra gondolhat. S ez némiképp jogos is, de óvakodni kell az erőltetett párhuzamoktól. Az óvatosság a megfogalmazásokban is indokolt, hiszen a konkrét megvalósítása, kimunkálása a most elfogadott határozatoknak, a jövő feladata. Ezért nem lehet a cikkben sem eltérni ettől a hangnemtől, a tévedés jogát is fenntartva. Néhány eltérő hangsúlyra így is célszerű felhívni a figyelmet. Így a gépípar fejlesztésének kiemelésére, a nyersanyagszállítások ellentételezésének szigorodására, ami várhatóan lényegesen befolyásolja a beruházások és az export szerkezetét is. A fentiekkel kapcsolatban a minőségi követelmények ugrásszerű növekedésére is számítani kell. De új hangsúlyt kapott az agrárexport ösztönzése, annak érdekében is, hogy a KGST közeledni tudjon az önellátás szintjéhez.

A „Nyilatkozat” természetesen az együttműködés szabályozó mechanizmusát is érintette. Továbbra is időszerűnek tartva a „Komplex Programban” leírtakat, mely szerint a tervezési együttműködéssel szervesen össze kell kapcsolni az áru- és pénzviszonyokat. Ennek konkrét módozataiból csak annyi látható ma, hogy az árképzés rendszerét módosítják, méginkább hozzáigazítva a világpiaci árváltozásokhoz. Úgy tűnik azonban, hogy a közgazdasági eszközök alkalmazása az együttműködés szűk keresztmetszete lesz a jövőben is.

## II.

A csúcsertekezlet új perspektívát jelenthet a megye gazdasága számára is. Ha csak az említett természetes célokra gondolunk, akkor is látható, hogy a megye élenjáró vállalatai, a mezőgazdasági szövetkezetek számára új lehetőséget teremtet a szállítások fokozására, a kooperáció elmélyítésére, a tudományos-műszaki együttműködés számára. Ahhoz, hogy ezen lehetőségeket számba vehessük, célszerű az ezt megelőző helyzet és annak néhány tapasztalatát elemezni.



A megye nem tartozik a nagy külgazdasági kapcsolatokkal rendelkező megyék közé, bár szállításainak mértéke erőteljesen növekszik. 1983-ban az ország KGST exportjának 2,5%-át bonyolította le a megye, mintegy 5 milliárd Ft értékben. Importban jóval nagyobb érték mutatható ki, de itt hozzá kell tenni, hogy a legnagyobb importáló az NKfV 11,5 md Ft-os értékkel, az ország földgázimportját gyakorlatilag egyedül bonyolítja. Ez az összes szükséglet 40%-a. Minthogy tehát a vállalat országos feladatokat lát el, nem lehet igazán jellemzője a megye importjának.

Visszatérve az exportra, fontos aláhúzni azt a tényt, hogy a megye ipari értékesítésének aránya a KGST irányába nagyobb, mint az országos arány. Míg a megye ipari termelésének 14%-a irányult 1983-ban a KGST-be, addig országosan ez az arány 12,4%. Nem meglepő ezek után, hogy a megye több iparvállalatánál nehezményezték az elmúlt évek gyakorlatát, mely a KGST exportot kissé háttérbe szorította. Így pld. a Jászberényi Aprítógépgyárban, a gyár jellegéből adódóan csak a KGST és ezen belül is a Szovjetunió felé irányuló szállítások teszik lehetővé a hordozóprofilok kialakítását. (Minthogy egyedi gépgyár, ezért fontos néhány stabil terméksor kialakítása.) Ez azonban, csak a stratégiaszemlélet alapján képzelhető el, „konjunkturális” megfontolások hullámzásainak kitéve már kevésbé.

Az ipari szállítások összességében is meghatározóak a megye szállításaiban. A 20 legnagyobb exportáló között, nem számítva az élelmiszeripari szállítókat, 14 iparvállalatot találunk, ezen belül is a gép- és berendezésszállító vállalatok száma 11. Közöttük a megye legnagyobb exportálója a MEZŐGÉP 813 mi Ft-os értékkel, a harmadik helyezett a Hűtőgépgyár 700 mi Ft-os értékkel, a negyedik helyezett a MHD Tiszafüredi Gyáregysége, stb. A könnyűiparon belül a cipőipar emelkedik ki. Két legnagyobb szállító a Tisza Cipőgyár 254 mi Ft-os értékkel és a Jászberényi Cipőipari Vállalat 90 mi Ft-os értékkel. Jelentős a ruhaipari szállítások mértéke is, itt azonban pontos adatokkal nem rendelkezünk. Itt térhetünk ki egy másik megyei gondra. Sok vállalatunknak ugyanis nem a megyében van a központja. Ez megnehezíti a KGST-be irányuló szállítások számbavételét, s mindez bizonyos mértékig torzítja az összképet.

A megye adottságainak megfelelően, a mezőgazdasági eredetű export az országos átlagot meghaladja. A legnagyobb kiszállítások az Állatforgalmi és Húsipari Vállalaton, a Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalaton keresztül bonyolódnak le 810 és 420 mi Ft értékkel. Jelentős a kiszállítás a Zagyvarékas Baromfifeldolgozó és a Törökszentmiklósi Baromfiipari Vállalaton keresztül is. (Itt a képet bonyolítja, hogy nem mindig lehet követni a rubel és nem rubel KGST szállítások együttes összegét.)

A mezőgazdasági üzemek nagy gondja, hogy nem ismerik sokszor termékeik útját, így nem is ösztönözhetők kellően az export növelésére, illetve az annak megfelelő minőségre. A megye gondja pedig az, hogy a termékek feldolgozása nem mindig a megyében történik (húsfeldolgozás, zöldség-, gyümölcs-konzerválás), így a termékek egy része anélkül kerül exportra, hogy erről a megyének tudomása lenne.

A mezőgazdasági exporton belül feltétlen említést kell tenni a Martfői Növényolajgyárról. Az ország KGST-be irányuló összes növényolajkivitelének mintegy 11%-át bonyolítja le, amelle, hogy a KGST-n belül referenciaüzemnek számít, mint az egyik legmodernebb növényolaj-előállító.

A megye közvetlen importtevékenységében meghatározó, a már említett energiahordozó, valamint a különböző nyersanyagok. Jelentős tételt tesznek ki



a gépek, berendezések, szállítóeszközök, műtrágyák behozatalai. A legnagyobb importálók sorrendben a következők:

NKFBV	11,5 md Ft
Vegyiművek	11 md Ft
AGROKER	286 mi Ft
Kőolajkutató Vállalat	265 mi Ft
MEZŐGÉP	200 mi Ft
Papírgyár	190 mi Ft
Tisza Cipőgyár	140 mi Ft

A fenti adatok a folyó termeléshez szükséges importot jelentik. Így a Vegyiműveknél pirit, kén, foszfát, kálisó, foszfor, szóda stb. behozatalát. Az AGROKER-nél műtrágya és gépek behozatalát. Ez utóbbi az összes forgalom 52<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-át teszi ki. A Papírgyár esetében el kell itt mondani azt, hogy az elmúlt időszak fejlesztése, éppen az Uszty-Ilimszki Cellulóz szállítások feldolgozása érdekében történt.

A folyó termelés mellett, a termelőberendezések jelentős része is KGST eredetű. Leginkább kiemelkedik a mezőgazdasági, ahol az összes állomány 80<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a a KGST-ből származik, de az iparban is 15—20<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-ra tehető ez a szám. De megemlíthetjük a Vegyiművek lengyel és szovjet szállítású kénsavgyárait, a Hűtőgépgyár gépeit, az Aprítógépgyárat, ahol az állóeszközök 60<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a KGST eredetű, ugyanúgy a Cukorgyár esetében is. Külön tétel a megye számítógép parkja. KGST kooperációban készültek az „R” család tagjai, amelyek közül a MEZŐGÉP, az NKFBV, a Jászberényi Lehel Hűtőgépgyár, a KSH—SZÜV alkalmaz különböző típusokat. Az adatok, tények felsorolását nem folytatjuk tovább, akit részletesebben érdekel, megnézheti a megye KGST kapcsolatait bemutató kiadványban.

A továbbiakban inkább néhány tapasztalat ismertetésével folytatjuk az elemzést.

A legfontosabb, hogy a KGST nem nélkülözhető megyénk gazdasága számára, ez az eddigiekből kiderült. Ahhoz, hogy méginkább így legyen néhány a megyében is fellelhető gondot meg kell oldani, illetve bizonyos előnyöket jobban ki kell használni.

- Egybehangzó tapasztalat szinte minden vállalatnál, szövetkezetnél a közvetlen kapcsolatok hiánya, amelyet a szabályozók sem mindig tesznek könnyebbé.
- A fenti problémához szorosan kapcsolódik az értékesítési lánc hosszúsága, követhetlensége, miként azt a mezőgazdaság esetében is láthattuk.
- Igen nehéz és hosszú a tárgyalások megindulásától a szállításokig eltelt időszak. Ez pedig a felgyorsult tudományos-technikai fejlődés mellett gyakorlatban is kitapintható veszteségekhez vezet.
- Nagy gond az alkatrészhiány, mind a KGST partnerek, mind a belső szállítók esetében felróható problémáról van szó.
- A nyereségszámítás jelenlegi rendszere nem igazán ösztönzi a vállalatokat az átlagon felüli minőségre, a jó piaci munkára. (A belföldinél magasabb nyereségszintet megadóztatják, alatta pedig dotálják.)
- Kooperáció, tartós kapcsolatok kevéssé épültek be a megye gazdaságába. A KGST együttműködés mechanizmusa ezt nem is mindig segíti.
- Főleg a megye ipari szövetkezeteinek szállítását, de más vállalatokét is akadályozza az anyagihiány, illetve a szállított anyag minősége (pld. lemezek).



- Jobban kell figyelembe venni a már említett hosszabb távú szempontokat, azt a ténytet, hogy a KGST stabil eleme gazdálkodásunknak.
- A vállalatok tapasztalata az is, hogy a KGST kapcsolatokra támaszkodva jobban fel lehet készülni a tőkés piacra is. Ezt a lehetőséget is veszélyeztette az elmúlt időszak néhány intézkedése.
- Az elmúlt időszak egyik gondján, már a gyakorlatból is úgy tűnik, túl vagyunk. Néhány vállalat esetében, a partnerek vásárlási szándékának csökkenése miatt, visszaesett a KGST forgalom. Az 1984-es adatok újabb nekilendülést mutatnak ezeknél a cégeknél is.
- A már említett nem megyei székhelyű cégeknél, sok esetben gond, hogy önállóan nem köthetnek külkereskedelmi szerződést, a központtól esetenként csak minimális információkat, minimális jogokat kapnak.

A gondok megoldására nincs mindig lehetőség a megyén belül, nem is ezért soroltuk fel, sokkal inkább a kép teljessége és a figyelem felhívása miatt. Remélhetjük, hogy a júniusi csúcsértekeztet anyagában foglaltak megvalósítása segít a fenti problémák megoldásán. Ezek után térjünk vissza a „Nyilatkozat”-ból fakadó megyei perspektívák néhány vonatkozására.

A megye vállalatainak nagy gondját oldhatja meg a vállalatok közötti együttműködés új lehetőségei. Ez további perspektíváját adja a gépipari kooperációk nagyobb elterjedésének, beépülésének a megye gazdálkodásában. A megyében is tapasztalható felvetésekre ad választ a hosszútávú szemlélet érvényesítése, főleg a tudományos-technikai együttműködés fokozása terén. Ez utóbbról nem szóltunk a megye helyzetlemzésénél. Nem azért, mert nem volna jelentős, de minthogy az említett KGST kiadvány részletesen foglalkozik a témával, felesleges ismétlés lenne itt is kitérni rá.

A naturális célkitűzések között már említettük a gépipar lehetőségeit. A másik fő terület, a nyersanyagellátás biztosítása, kétféleképpen is érinti megyénket. Egyrészt továbbra is számolhatunk a nyersanyag, energiahordozók megfelelő mértékű importjára, másrészt komoly feladatot jelent az ellentételezés. Ez utóbbi jelentős része várhatóan a Szovjetuniónak szállított közszükségleti cikkek, agrár-ipari eredetű termékeket jelent. A kialakult szállítási struktúra predestinálja a megyét ezen export lebonyolítására. Természetesen magasabb minőségi követelmények mellett.

Az agrár-ipari szféra ösztönzésének, gazdálkodása feltételeinek javítása, amely már a tavalyi KGST értekezteten is felvetődött Lázár elvtárs tolmácsolásában, egyértelműen kedvez a megye gazdaságszerkezete arculatának formálásában, mintegy ösztönözve adottságaink jobb kihasználására.

Nem foglalkoztunk még a szállítás lehetőségeivel. A „Nyilatkozat” ezt is érintette. Köztudott hogy megyénk fontos szerepet játszik a KGST irányába, az export, import, de a tranzit szállítások terén is. Ezen belül is olyan csomópontok játszanak kiemelt szerepet, mint Szolnok, Szajol és Újszász állomások. Ezek feladatai sem csökkennek az elkövetkező időszakban.

Ezen rövid tanulmány tényei, összefüggései talán jól érzékeltették azt, hogy az elkövetkezendő időszakban a KGST újabb fellendülés előtt áll. Ehhez



a megyében is megvannak az alapok, s megvan a szándék a megye gazdálkodó egységeiben is. Önmagunk gondjait megoldani, munkánkat segíteni a csúcs-értekezlet után sem kis feladat, miként az országnak sem a nagyobb követelményeknek megfelelni.

DR. FÜLE ISTVÁN

# Az életszínvonal és a vendéglátás összefüggései napjainkban

Nem múlik el talán nap, hogy a tömegkommunikációs eszközök ne foglalkoznának valamilyen formában a lakosság életszínvonalának helyzetével, jövőbeni alakulásával.

A kérdés joggal közérdekű: mindennapi életünk közegének milyensége senki számára sem lehet közömbös, hiszen mindenki a „saját bőrén” is érzi ezt. Azaz, mindenki sajátosan a maga módján éli meg életszínvonalunk változásait, különböző súllyal veszi figyelembe annak elemeit a mindenkori szűkebb és tágabb társadalmi-gazdasági helyzetéhez és környezetéhez viszonyítva.

Az életszínvonal alkotó tényezőiről, azoknak a hatásairól és méréséről számtalan tanulmány jelent már meg, többek között e folyóirat is foglalkozott már vele. Anélkül, hogy megpróbálnám definiálni ezt a rendkívül komplex — sok objektív és szubjektív elem viszonyát tartalmazó — fogalmat, fő vonalaiban a következő tényezőket emelhetjük ki az életszínvonal alkotórészeiként:

- a) fogyasztói infrastruktúra és társadalmi szolgáltatások,
- b) a végzett munka (menyisége, minősége, körülményei),
- c) a lakosság jövedelme és annak reálértéke,
- d) a jövedelmek felhasználása,

e) a lakosság vagyona

1.<sup>1</sup> (M. K. K. E. Életszínvonal-statisztika, Tankönyvkiadó, 1981. Kézirat 7., 8. oldal).

A fenti tényezők közül elsősorban a lakosság jövedelmét és fogyasztását hangsúlyoznám, melyek a legközvetlenebbül érintik a vendéglátást, valamint e két tényező esetében mondhatjuk el azt, hogy a legszorosabban összefonódnak mindennapjaink során az életszínvonallal.

A következő táblázat szemléletesen mutatja be az életszínvonal 2 fő mutatójának dinamikai változását néhány időszakban (1. táblázat).<sup>2</sup>

Az egy főre jutó reáljövedelem és a fogyasztás növekedése különböző időszakokban. (‰)



	Reáljövedelem		Fogyasztás	
	össz. vált.	évi ált. vált.	össz. vált.	évi ált. vált.
1966—1970	35,0	6,2	29,5	5,3
1971—1975	24,9	4,5	23,3	4,3
1976—1979	8,8	2,1	11,7	2,8
1981—1985 tervezett	6—7	1,2—1,4	7—9	1,4—1,8

A számok jól érzékeltetik, hogy az elmúlt közel 20 év alatt bizonyos időszakokban, — melyeknek megvoltak a jellemző vonásai — hogyan csökkent a reáljövedelmek és a fogyasztásnak a növekedési üteme. Ugyanakkor szembetűnő, hogy az 1976—1979-es időszaktól — ha nem is nagyon jelentős mértékben, de a fogyasztás növekedési üteme meghaladta a reáljövedelmét, ami egyben azt is jelentette, hogy a lakosság a többletfogyasztását csak a megtakarítása rovására tudta realizálni.

Az okok közismerten rendkívül összetettek, nem is ezek felsorolása a fontos, hanem elsősorban a megoldandó feladatok „mikéntjén” van a hangsúly. Ugyanis a külső kedvezőtlen körülményeket egycsapásra nem tudjuk megszüntetni. Azokhoz vagy tudunk gyorsan alkalmazkodni, vagy csak idővel, lassan, esetleg nem. Az ún. belső okok létrejötte, jelenlegi szerepük, hatásuk is több tényező eredője; kezdve az örökölt társadalmi és gazdasági viszonyainktól a fejlődés göröngyös kaptatóin keresztül, (amely a jobbitó szándék sokszor jóhiszemű, de súlyos tévedéseivel volt kikövezve) egészen pl. a mai élet- és munkaerőkölcsig.

A fogyasztás szerkezetének módosulása a következő jellemzőket foglalta magába az elmúlt két évtizedben:

- az élelmiszerekre költött jövedelemhányad csökken,
- növekszik a fogyasztási cikkek aránya,
- ha lassan is, de nő a szolgáltatások aránya.

A fenti tendenciák — ütemében eltérően — a fejlett országokban is azonosak. Magyarországon azonban — a csökkenő irányzat ellenére — még mindig magas az élelmiszerekre és élvezeti cikkekre költött jövedelemhányad. Az 1982-es háztartástatistikai adatok szerint átlagosan 43,36%-át költjük el jövedelmünknek élelmiszerekre és élvezeti cikkekre.<sup>3</sup> Megközelítőleg 10—12%-kal magasabb ez az arány, mint a legfejlettebb országokban.

Táplálkozásunk mennyiségi és minőségi oldalait az elmúlt évtizedektől napjainkig figyelemmel kísérve elmondhatjuk, hogy a mennyiségi szemponton már régebben túljutva, a táplálkozás minőségi vonásai kerültek előtérbe. Ez a minőségi vonás viszont — miután egyben az élettani szempontból értéke-  
sebb élelmiszerek fogyasztásának túlsúlyát is jelenti, — amely esetenként magával vonzza a ma már drágább élelmiszerek fogyasztását, ami önmagában nem lenne törvényszerű.



Úgy érzem, hogy a mai ár- és jövedelemviszonyok között bárki számára „pusztába kiáltott szó” lenne a kizárólag ún. egészséges, korszerű táplálkozásra való agitativ felhívás. Legfeljebb a felhívás egyik oldala lenne igen egyszerűen teljesíthető: hogy milyen élelmiszeranyagokat ne fogyasszunk!

Az eddig felsorolt gondolatok jegyében tekintsük át a vendéglátás élet-színvonalhoz kapcsolódó szerepét és feladatait.

A vendéglátás a belkereskedelem egyik alágazataként a társadalmi újratermelés során a lakosság életszínvonalának alakulásában betöltött szerepét tekintve — a fogyasztás szférájában tölti be alapvető funkcióját. Három szakágazatot foglal magába:

1. munkahelyi vendéglátást,
2. idegenforgalmi vendéglátást (itt most egész szűken, csak a külföldi turizmusra gondolok),
3. kereskedelmi vendéglátást.

A szakágazatok ma különböző, időben, térben és a konkrét kereslet szélességében és mélységében is nagyon differenciált igényeket elégítenek ki.

A vendéglátás sokrétű feladatából, gazdasági és társadalmi jelentőségéből csupán néhány tényezőt szeretnék kiemelni:

- a) a lakosság és a külföldi turisták egyre magasabb színvonalú ellátása (étel- és italellátás, vendéglátóipari szolgáltatások),
- b) az alágazatnak a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása,
- c) az élelmiszerfogyasztásban betöltött szerepe,
- d) a megnövekedett szabad idő kulturált eltöltésének biztosítása (szórakoztatási és kulturális tevékenységek szélesítése),
- e) az egészségesebb táplálkozásra nevelés.

E néhány feladat egyértelműen bizonyítja: a vendéglátás — mégha különböző formában is pl. munkahelyi étkeztetés, szórakoztatás — mindennapjaink részévé vált és szerepe egyáltalán nem elhanyagolható az életszínvonal befolyásolásában. Természetesen, — és ezt nem is hagyhatjuk figyelmen kívül — tevékenységét egy számára adott és egyre nehezedő gazdasági és társadalmi környezetben kell elvégeznie. A vendéglátó vállalatok számára is vannak olyan külső és belső célok, amelyeket nem adhat fel. Mint vállalat, a népgazdaság egyik sejtje, gazdasági rendszer, amely korlátozott anyagi és személyi feltételekkel rendelkezik, meg kell, hogy feleljen bizonyos népgazdasági és társadalmi elvárásoknak, (mint külső célok) ugyanakkor belső céljai — melyek természetesen nem lehetnek függetlenek a külső céloktól: a fennmaradás, a továbbfejlődés, a dolgozók bérének növelése, a munkakörülmények javítása stb. a feltétlen jövedelmező gazdálkodásra készítetik.



S ez ma az egyik legnehezebb dolog. Mert mégis, hogyan lehetne a fenti mondatokba foglalt CÉL-t közelebb hozni, kézzelfoghatóbbá tenni: „a vendéglátás biztosítson magasszínvonalú ellátást, tiszta, kulturált környezetben. Az ételek és italok minősége legyen mindenkor kifogástalan. A vendéglátás legyen egyre nagyobb mértékben részese az ún. házon kívüli étkeztetésnek, egyre nagyobb szerepet töltsön be így a háztartási munka megkönnyítésében és az élelmiszerfogyasztásban. Mindezt elérhető áron, udvariasan és mosolyogva.” Nem vagyok maximalista és nem is karikírozni akarom a vendéglátást, sőt!

A gond szinte ugyanaz, mint általában a népgazdaság legtöbb területén. A célokat jól ismerjük a vendéglátásban is, s ezek a célok valóban szorosan összefonódnak a lakosság életszínvonalával. Az eszközök is ismertek bizonyos területeken, de a hangsúly a feladatok megoldásának mikéntjén van!

Tény az is, hogy a vendéglátás kiemelt feladata nem a népgazdasági egyensúly megteremtése, ebből a szempontból nem a legfontosabb alágazatok közé tartozik a népgazdaságban. Ugyanúgy jelenleg objektív tényezők között kell azt is elfogadnunk, hogy korszerűtlen hálózatot örökölt a múlttól a felszabadulás után, alacsony fokú a gépesítettsége, s a dolgozók átlagkeresete az összes ágazat közül a belkereskedelemben a legalacsonyabb.

A problémák megoldására gazdaságirányítás is igyekszik olyan közgazdasági feltételeket létrehozni, amelyben a vendéglátás csaknem kizárólag a saját erejéből képes legyen feladatát jól és eredményesen ellátni. A létrejött új üzemiellátási formák eddigi részeredményei azt bizonyítják, hogy a problémamegoldás jó úton halad. Vállalati és üzleti szinten is ugyanakkor vannak még olyan ellentmondások, amely a rentábilis üzemeltetés és a központi (értsd Bk. M.) intézkedések között vannak. Ilyen, már felfedezhető a jelenleg érvényben levő osztálybesorolási feltételek követelménye, ezen belül pedig az ételválaszték, szélessége, illetve menük biztosítása és a szerződéses, illetve jövedelemérdekeltségű üzletek nyereséges gazdálkodása között.

Az 50-es évek legelején az üzemi étkeztetés fejlődése indult meg legelőször, csak később a kereskedelmi vendéglátásé. A dolgozók napi egyszeri melegétel ellátása fontos szociálpolitikai feladat volt akkor és az maradt átváltozott formában ma is.

A 60-as évektől kezdődően, amikor már lassan megindult az idegenforgalom, s vendéglátásról is lehet beszélni, a növekvő életszínvonallal együtt nőttek a vendéglátással szembeni követelmények. Ezek természetesen nemcsak mennyiségi, hanem gyorsan változó minőségi jellemzők is voltak egyben. A jövedelmek növekedésével tehát az igények is differenciálódtak. Talán kissé leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy a vendéglátás fejlődésének első szakaszában az „együnk eleget”, majd az „együnk jól” és ma úgy fogalmazhatunk, „érezzük magunkat jól”, amely magába foglalja az étkezés mennyiségi és minőségi vonásait és a szórakozást, valamint egyéb vendéglátóipari szolgáltatások iránti megnövekedett igényeket is.

A polarizálódott igényeket 2 nagy csoportba lehetne sorolni:

- alapellátási igények („csak” a szomjúság és éhség csillapítása). Az alapellátási igényekhez sorolhatjuk a munkahelyi étkeztetést is.
- differenciáltan magas színvonalú igények (minőségi étel- és italellátás, környezeti körülmények, szórakoztatás stb.).



A tömegétkeztetés, amelynek szervezett formája ma a munkahelyi vendéglátásként magába foglalja a dolgozók, a gyermekek, és diákok étkeztetésén túl az üdülők szervezett ellátását is, jelentős társadalmi funkciója a vendéglátásnak.

A szervezett tömegétkeztetés továbbfejlesztése nem csak társadalmi, gazdasági, hanem politikai feladatként is értelmezendő.<sup>4</sup> A munkahelyi vendéglátásnak nemcsak abban van nagy szerepe, hogy ma már napi többszöri meleg-étel-ellátást biztosít különböző formában (főétkezesek, főétkezesek közötti időszakban, menük, ezen belül eltérő energiatartalmú, esetleg diétás menük, étlap szerinti választék), hanem abban is, hogy így lehetősége van az egészségesebb(!) táplálkozási szokások elterjesztésére tömegmérétekben is.

Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy a gyermek- és diákétkeztetés során egyben elősegíthetjük a helyes étkezési szokások alapjainak a lerakását is (pl. étkezés gyakorisága, mennyisége, bizonyos élettanilag kedvező hatású nyersanyagok megismertetése, étrendbe állítása).

A vendéglátó vállalatok ezen tevékenysége önmagában általában nem jövedelmező, ezért az állam ártámogatásban is részesíti e tevékenységük árnyában a vállalatokat. Természetesen minden vállalat arra törekszik, hogy valamennyi tevékenysége, így a munkahelyi étkeztetés is jövedelmező legyen. Ennek módszerei és eszközei ismertek a vállalatok számára, jórészt a meglévő termelőkapacitás kihasználásához kapcsolódnak.

A másik kérdés a végzett munka minősége. A munka minősége mellett, azzal természetesen szoros összefüggésben, annak eredményéről sem lehet megfeleledkezni. Sajnos a kép meglehetősen vegyes: élénk és igen szürke színek is találhatók a munkahelyi étkeztetés minőségi értékelésének palettáján. A komolyabb gond — paradox módon, ami könnyebben javítható is lenne, az nem elősorban az alacsony nyersanyagnorma, hanem — az odafigyelés, a munka nagyobb szeretete. Annál inkább nagyobb figyelmet kell szentelni a munkahelyi vendéglátásnak, mert a gazdasági növekedés jelenlegi és tendenciájában is várható üteme mellett egyre nagyobb igény mutatkozik, majd a jövőben a tömegétkeztetésen belül a munkahelyi étkeztetés iránt.

A szakágazatok közül a differenciáltan magas igények kielégítése elősorban az idegenforgalmi vendéglátás feladata, amellyel részletesen nem kívánok foglalkozni. Itt van még legjobban azoknak a feltételeknek az összessége, melyek lehetővé teszik a vendéglátás számára a vele szemben támasztott követelmények maximális teljesítését. Tény, hogy az idegenforgalmi vendéglátás valutakitermelése a legkedvezőbb, s hogy a hozzánk látogató külföldiek a vendéglátásuk során szerzett tapasztalataikon keresztül ítélik meg hazánkat is. Nem vitás ezen a téren sem a vendéglátás jelentősége, s ebben az esetben közvetetten függ össze a mi életszínvonalunkkal.

Ugyanígy a kereskedelmi és a munkahelyi vendéglátásban is mindennapi a vendégek és a dolgozók találkozása, az üzletekben s itt már a szolgáltatások közvetítése során, közvetlen hangulatabefolyásoló szerepe van a vendéglátás színvonalának. Az eddig elmondottakból az is kitűnik, hogy túlzott leegyszerűsítés lenne, ha az igények differenciálását csak alapigényekre és magas színvonalú igényekre osztanánk fel. E két pólust talán legjobban képviselő szakágazatokról már szóltam, de nem esett még szó a kereskedelmi vendéglátásról, amely az igények polarizációját követve a két szélső között helyezkedik el.

Itt azonban az „arany középút”, a két szakágazat közötti jellegtelen elhe-



lyezkedés, sodródás, a biztos süllyedést jelenthetné a vállalatok számára. A megoldás is jó úton halad: a pólusok felé történő reális közeledés. A szakágazat — jellegének megfelelően — feladat

- a) olyan új típusú üzletek, értékesítési formák létrehozása, melyek speciális kínálattal, megfelelő gyorsasággal és adottságokkal rendelkeznek a forgalom lebonyolítására. (Az alapellátási igények felé való közelítés.)

A másik csoportba

- b) azon kereskedelmi üzletek tartoznak, melyek a választékos árukínálat mellett a kultúrálódás és szórakoztatás feladatait is el tudják látni. Ilyen jellegű törekvéseknek már szép példái láthatók a vendéglátásban, pl. az irodalmi eszpresszók és kávéházak 1982. év elején megrendezett I. országos találkozója, valamint ennek folytatásaként 1984. január—február havában sorra került V. országos találkozója a budapesti Korona Pódiumon. (A differenciáltan magas színvonalú igények kielégítése felé való törekvés.)

Mindkét „közelítési irányban” nagy számmal szerepelnek az új üzemeltetési formában működő üzletek, amelyek már bizonyítják a megújulás szellemének igényét és meglétét, nem beszélve azoknak a vállalati nyereséghez való jelentős hozzájárulásáról.

Természetesen nem elég erre a „jó útra” rálépni, hanem azon tovább is kell haladni. Na igen... mondhatják sokan, de hogyan? Biztos, hogy sok, olcsó és jól hangzó mondatot lehetne most leírni, de azzal nem jutnánk előbbre. Ugyanakkor Dr. Tatai Ilona—Dessewfy Olivér: A vállalati stratégia c. tanulmányában az alábbi gondolatot veti fel. „Alig képzelhető el olyan gazdasági helyzet, melyben ne lehetne pénzttermő ötleteket előállítani. Legfeljebb arról van szó, hogy nehezebb gazdasági körülmények között több és jobb ötletre van szükség”. Természetesen azért itt sincs szó arról, hogy teljesen üres zsebbel kell nekiállni az ötletek megvalósításának, de mindenesetre gondolkodtatásra készített. A szerzők által felsorolt vállalati stratégia elveket (ld. részletesen a tanulmányban) én még kiegészíteném eggyel: az illeszkedés, stabilitás, kockázat, fejlődés és önfinanszírozás elve mellé az adaptálás készségét is odatenném. Ugyanis ennek hiányában nemcsak a vendéglátó vállalatok szenvednek. Magyarul: több olyan értékesítési-termelési módszert, technikát nem tudunk (vagy nem akarunk?) átvenni, melyek már jól beváltak külföldön. Nyilvánvalóan a hazai viszonyokhoz igazítva azokat.

De maradjunk most a vendéglátásnál! Általános vélemény, hogy a marketing vendéglátóipari alkalmazása a három idegenforgalmi vendéglátó vállalat kivételével, még igen kezdetleges. Egy francia tanulmány<sup>5</sup> tömören összegezi a leggyakrabban hangsúlyozott és javasolt ösztönzési módokat:

- az egészséges táplálkozásra irányuló motivációt, olyan választék kialakítását, amely jobban alkalmazkodik a mostani életkörülményekhez és feltételekhez,
- az ingyenc-örömök keresését és a fantázia szerepét emeli ki elsősorban.

Ezek az ösztönzők különböző vendégkörök, rétegekhez vezethetnek el a szakembert. A kereskedelmi vendéglátásnak a tömegétkeztetés kérdését is meg lehet oldani — túlmenően a már régebben folytatott előfizetési étkezések lebonyolításán — figyelembe véve a mai életkörülményeket és lehetőségeit. Néhány ezek közül:



- a hazai ár- és jövedelemviszonyok,
- a felgyorsult életritmus,
- a házon kívüli tartózkodás megnövekedett ideje, az ebben érintettek kibővült köre,
- a szabadon elkölthető jövedelemhányad csökkenése,
- a vendéglátó vállalatok rendkívül szűkös fejlesztési lehetőségei... stb.

Külföldön már évtizedek óta jól bevált a tömegigények kulturált és gyors kielégítésére az ún. „fast-food” (szabadon: gyorsétkeztetés) rendszer.

Nálunk is vannak már régóta gyors kiszolgálást biztosító étkeztetési formák és megvan a lehetősége hazánkban is a külföldiekhez hasonló üzlettípusok kialakítására. Ám az olcsó kulturált kiszolgálást és környezetet, valamint gyors és állandóan jó színvonalú büfé és étteremstandardok helyett továbbra is a sokszor leromlott színvonalú önkiszolgáló és más egyéb jellegű egységek működését erőltetjük. A gyorsétkeztetés, jellemzői között olyan szűk, speciális étel- és italkínálat is szerepel, amely nem mond ellent az egészséges táplálkozásnak (sőt! pl. édesteszták helyett krémek, fagylaltok szerepelnek a választékban). Továbbá:

- olcsó (15—20 Ft között mozog a legdrágább étel ára),
- gyors (egy vendég kiszolgálási ideje 20—30 sec),
- az ételek és italok el is vihetők,
- kulturált környezetet biztosíthat.

Természetesen az üzemeltetők szempontjából sem mellékesek az előnyei:

- viszonylag kis beruházást igényel,
- jól kialakított standardok tovább csökkenthetik a költségeket,
- nagy férőhelykihasználtság,
- kis élőmunkaigény,
- a választékelemek nagyfokú előkészítettsége,
- a racionálisabb munkaszervezés lehetősége... stb.

Valójában már vannak kezdeményezések hazánkban is bizonyos üzlettípusok kiépítésére. Az eddigi próbálkozások közül akad jó úton haladó, van amelyik biztos holtvágány, de a vállalatok mellett a vállalkozó szellemű „magánérő” is a porondra lépett valós igényeket kielégítve, ugyanakkor némely esetben minősíthetetlen színvonalon!



Befejezésül: természetesen nem „gyógyszert” szerettem volna felírni e sorokban a vendéglátás életszínvonalunkhoz kapcsolódó feladatainak problémáira, valamint minden bizonnyal torzíthatnak is a keresleti irányok kategorizálásai és a talán túlzó egyértelműséggel hozzárendelt szakágazati feladatok. Csupán rávilágítani kívántam azokra a szakmai területekre, (s mindezt a továbbgondolás céljával), amelyekben a vendéglátás még többet tehet a feszültségekkel amúgyis terhes mindennapjaink könnyebbé tételére, ugyanakkor még többet vállalva a társadalmi étkeztetés nehéz feladatának megoldásában.

SONYÁK BÉLA

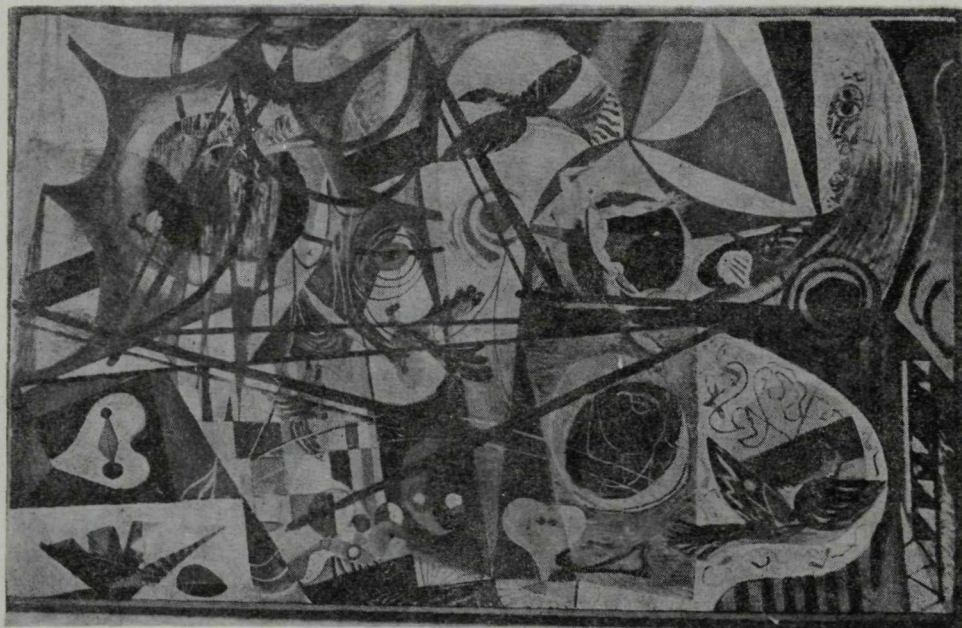
---

2. Hock Róbert — Kovács Ilona — Ördög Miklós: Fogyasztási és jövedelmi K. F. K. 1982. 115. oldal. (részlet a táblázatból)

3. Magyar statisztikai zsebkönyv „Háztartástatisztikai adatok 1982. 39. oldal. adataiból számítva.

4. A tömegétkeztetés tartalma, fejlesztésének kívánatos irányai és lehetőségei mérsékelt ütemű növekedés esetén Belkereskedelmi Kutató Intézet Bp. 1982. júl. 5. oldal.

5. Rochat M Le marketing en restauration (A vendéglátóipar marketingje) Hotel Devue No 20 19 mai. 1983.)





## HINCZ GYULA festő- és grafikusművész

1904-ben Budapesten született. A Képzőművészeti Főiskolát Rudnay Gyula és Vaszary János tanítványaként 1929-ben végzi. Franciaországban, Olaszországban, Németországban, Vietnamban járt tanulmányúton. A két világháború között az UME (Új Művészek Egyesülete) és a KUT (Képzőművészek Új Társulata) tagja volt. Gyűjteményes kiállítása volt 1928-ban Berlinben, 1929-, 1934-ben a Tamás Galériában, 1938-ban az Ernst Múzeumban, 1964-ben a Dürer Teremben, 1968-ban a Petőfi Irodalmi Múzeumban és Párizsban, 1971-ben a Budapesti Történeti Múzeumban. Kamaratárlata volt 1969-ben Hajdúszoboszlón, 1974-ben Debrecenben, 1975-ben Érden, 1976-ban Csongrádon, a Csontváry Teremben és a Nemzeti Galériában. Kiállított több kelet- és nyugateurópai országban, az 1960-as és az 1970-es Velecei Biennálékon. 1946-tól az Iparművészeti, 1949–1964-ig a Képzőművészeti Főiskola tanára, 1958–1964-ig az Iparművészeti Főiskola igazgatója. 1952–57-ben Munkácsy-díjat, 1958-



ban Kossuth-díjat kapott. 1964-ben Érdemes Művész, 1968-ban Kiváló Művész címmel tüntették ki. A Miskolci Grafikai Biennálén 1961-ben nagydíjat kapott munkáiért.

### HINCZ GYULA művészetéről

Rajzírása: gondolkodás. Nemcsak futkároz a vonal, hanem eszméltet és gyönyörködtet egyben, — telített szépséggel és igazsággal. Számára az egész látóhatár, a teljes horizont az emberiség—haza szellemi országa.

A humánus polgára, szolidáris minden fájdalommal, keserőséggel, törtenjen az erőszak Afrikában, Chilében, Vietnamban. Művei az egész Glóbust bejárják, minden emberre vonatkoznak. Úgy magyar, hogy ember.



Szimultanizmusa eszmei értelemben szintén nem áll meg az államhatárnál, minden emberi problémára választ keres, minden gondra megoldást sürget és madarakkal, színes gépekkel, hevülő piros, zöld, kék, sárga, fehér futamokkal hirdeti a béke honosságát minden égtájon. Művészetének térhódítása ezt az offenzívát sürgeti, hiszen a Béke az Alkotás, az Ember teremő korszaka: a jövő. Művei azért lendülnek, hogy ez a jövő végleges és közeli jelen legyen, lehessen.

Formarendje is szimultán. Minden régi és új festőtechnológiát ismer és alkalmaz, teljes regiszteren játszik, hogy a képi gondolat minél változatosabban születhessen meg. Ezzel a birtokolt teljes apparátussal ural minden festői, szobrászi, grafikai műfajt. Ismertek gobleinjei, kerámiái, mozaikjai, nagyméretű üvegablakai, építészeti tervei. Ez ritka jelenség, valóban csak Picassó alkotott ennyi közegben. Picassó és Hincz.

Lenyűgöző egyidejűsége. Egyszerre lép ezer hídra, ahogy a fantáziája és lelkiismerete óhajtja, sürgeti. A képzelet azonnal abba az irányba gyorsul, amit a lelkület felfedezett, — neuralgikus részeket, hogy együttérezzen, új vizuális földrészt, hogy felfedezze. Bármily ellentmondásosnak hangzik, mégis igaz, — amikor egyszerűsíti a rajzi képletet, akkor bonyolítja, hogy az eszme minden síkját megragadhassa. Ebben nincsenek nehézségei. A lélek és a szellem érzékelő radarja magabiztosan irányítja, s virtuóz technikai felkészültsége a gondolkodás minden imperatívusát végleges képpé hangszereli, mely nem más, mint az új gondolat, új eszme, új kincs festői, szobrászi teste, — formává hűlt izzó gondolat. Egyidejűsége horizontális a térben, minden világtájat pásztáz; de függő-

leges az idősíkot tekintve: a barlangrajzoktól a kubizmusig, futurizmusig, Tatinig mindent számbavesz. Nem ismét, nem folytat: teremt. Hincz Gyula művészete egyszemélyes világnyelv, — szinkronban van a földrészekkel és a jövővel, nincsenek hiányai, csak teljessége és megoldásai. Túrelmetlen önmagával szemben, lojális az ember árnyalataival, naprakész a képzőművészet új térhódításával, s azonnal birtokba veszi a közös kincset új alkotásaihoz. Hincz egyidejűsége polifón jellegű, ellenpontozott. Különleges és egyedi egyben az, hogy lényegében már 1929-ben felveti azon képi ideákat, melyet az európai szürrealizmus és konstruktivizmus napjainkban old meg. Hincz képi anyanyelve a kezdettől máig alig változott a maga állandó változásában. Voltak gátjai, amit a római iskola és később az 50-es évek művészetpolitikája igényelt. Mindez módosított pályáján, lassította fejlődését. Mivel a formát tekintve több „hangszeren játszik”, remek realista műveket is alkotott meggyőződéssel a közmegegyezéses jelek rendszerével. Azonban az egyszemélyes hinczvilágnyelvről nem feledkezett meg, ha el is napolta évekig. Nem ismétlődött meg vele Uitz Béla drámája, aki remek nyitány után más útra tért. Hincz Gyula mindig visszatért önmagához. Azért is, mert kezdettől mindmáig lépést tart a nagyvilág festői, filozófiai, természettudományi eredményeivel, formanyelvét a megújult értékekhez igazítja. Ellenpontozott is az Ő egyidejűsége. Hiszen a történelem heroizmusa takarhat egyéni gyászt is, ezért e kettős egyiséggel idézi 1945-öt, a holnap reményét hordozó „Virágáruslány”-nyal és a gyászba öltözött Ancikával, aki szüleit siratta, s aki Hincz Gyula felesége volt. Amikor eltávozott az életből, műtermének központja a halált követő napokban komponált



„Ancika-oltár”, ahol a megüvegesedett szemek már az életláng kialvását, a közeledő elmúlás metamorfózisát tükrözik. Élet és halál egysége valósul meg a szoborportréban és a köré gyülekeztetett friss virágokban.

*Képzőművészetünk két pillére Barcsay és Hincz.* Barcsay Jenő alapozó Mester, Ő a mű kiindulópontját stabilizálja integrált alakzataival. Hincz Gyula felszabadítja a képzeletet szellemi bőséggel, irányokat mutat, ösvényeket tör, indító Mester, differenciálja a lehetőségeket, új árnyalatokra buzdít. Ami a festészetben Hincz Gyula, az a szobrászatban Vilt Tibor. Ők ketten a nagy kezdeményezők. Az irodalmi alkotásokhoz készült kísérő rajzaiban semmi illusztratív jelleg; társalog Vörösmartyval, Shakespeare-al, Anatole France-al, és rajzaival továbbteremti megvilágítja gondolataikat. Hincz képzelete érzékeny szeizmográf, mindent gyűjt, ami a világban történik, és rendszerbe foglaltan sugározza azt. Valóban egyedülálló bőséggel, hiszen Ő minden percben kész az új műre. s fantasztikus irammal rendre meg is valósítja azokat. Minden lényeges mozzanatot tolmácsol ami a világban és a csillagközi térben történik. Látomásai mikroszkópikus és kozmikus látószögűek. Törvényeket tár fel a makrokozmoszból és az anyag rejtett lelkéből, melyet Ő Babits Mihállyal ellentétben nem feketének, hanem szípkorkázoan színesnek fedez fel.

Hincz Gyula önmagának és utódainak győztes felderítéseket végez képi fantáziájának sistergő robbanásaival. Gejzíryszerű lobogás népesíti be felületeit, mely nemcsak színes emóció, hanem értelem, képbe költő-

zött intellektus, a világ összegyengülésének sugárzását idézi olyan szenvedéllyel, mely maga a mérték. Fürkésző elmével vizsgálja szüntelen a nagyvilág szellemi közállapotát, s mindent megragad lehetőségeiből, mely az Ő törvénye.

Hincz Gyula Prometheusz-alkat. Csakhogy nem a tűrő tűz hívője, hanem a teremtő lángé, az gyullad benne szüntelen. Átalakítja önmagában a prometheuszi tettet, szellemi magatartása nem a mártíromságra összpontosul, hanem egy küzdelmes prófétálásra, melyet ő színek, formák nyüzsgő offenzívájával végez. Szilaj tűz tombol színelületein, mint egy megrázott varázskalaidoszkóp, csak ez a színbazár gondolat és gondolkodás, szenvedély és áhítat. Mélysége van, nemcsak szívárványíve. A Mahabharataban is rohantak a tűztől, ha Agni, a láng istene végigperzselte a tájat. Futottak. Prometheusz megáll, fogadta a tüzet, feláldozta magát az emberiségért, ezt ünnepelte benne Goethe, Beethoven, Ady. Hincz nem az önemésztő tűz apostola, hanem a diadalmas tűzé. Ahogy Sztravinszkij suttogja—harsogja a „Tűzmadár”-ban és Petőfi Sándor, aki lángoszlopoknak nevezte a költőket. Ilyen tűznyitó egyetemes kép-költő Hincz Gyula, szikragyújtó ember, szikralobbantó génusz, aki a tűrő prometheuszi tüzet átalakítja teremtő tűzzé. Nemcsak tűzfogadó, tűzviselő, tűztűrő, hanem tűzsugárzó tűzteremtő művész, — új Prometheusz, — aki nem szenvedésre, hanem teremtésre hívja nagy vendégségbe az egész világot.

LOSONCZI MIKLÓS



# „Képző- és iparművészet az iskolákban”

Képzőművészeti életünknek több, mint 10 éve ünnepi eseménye a szeptemberben évente megrendezett Képzőművészeti Világhét, melyet az UNESCO Képzőművészeti Szervezete a különböző országok Képző- és Iparművészeti Szövetségeivel együtt rendez meg.

Érdemes azonban azt is megemlíteni, hogy a nagy képzőművészeti hagyományokkal rendelkező Szolnokon már 1963-ban megszületett a Képzőművészeti Hetek kétévenkénti megrendezésének gondolata.

Hazánkban — csakúgy mint más országokban — gazdag programsozozat, rangos kiállítások és egyéb, a képzőművészethez kötődő események teszik jelentőssé a világhetet.

Az ezévi világhét mottója: „Képző- és iparművészet az iskolában.”

Alig hiszem, hogy a világheteknek aktuálisabb, több vitát kavaróbb és fontosabb jelmondata lehetett volna ennél. Köztudott ugyanis: sokoldalú kritika tárgya régóta iskoláink — különösen egyes középfokú iskoláink — művészeti nevelése.

Nem gondnélküli feladat a jövő közönségének formálása sem. *Losonczy Miklós* szavával: „Az, hogy értse és életté alakítsa a művészet kincseit, emberi kibontakozásának örömét, távlatát találja meg benne.”

A művészeti nevelés eredményessége feletti vita az új tantervek bevezetése óta nem sokat csendesedett. Pedig szerény eredményeink feltétlenül vannak. Valamelyest növekedtek a vizuális nevelés lehetőségei. Új szemléletű rajzoktatás folyik iskoláinkban. A rendelkezésre álló idővel

azonban rajzpedagógusaink közel sem elégedettek.

Több iskolánkban meghonosodott az iskolatárlatok rendszere, melynek a mai esemény is pregnáns bizonyítéka. Ezekben az intézményekben rendszeres képzőművészeti élet bontakozott ki. Gazdagodott a képzőművészeti szakköri tevékenység. Sokoldalú a gyermekek ösztönzése a különféle pályázatokon való részvételre.

Rajztanáraink — akik *Lyka Károly* szavával „az ízlés nevelői” — oktató-nevelő munkájuk mellett mindinkább bekapcsolódnak a műhelymunkába. Alkotótáborok, képzőművészeti körök, stúdiók lelkes résztvevői, és közülük a legjobbak rendszeres kiállítói a pedagógus-képzőművészek, vagy éppen a megye képzőművészei tárlatainak. Olyen nevelői személyiségek, akiket *Hincz Gyula* oly szép szavakkal így jellemzett: „Ők azok, akik morzsolódó gondolatainkat egybefogják, homályosodó szemünkbe új fényeket lopnak. Ők szellemünk útjelzői és lankadó akaratunknak megrendítői.”

A mostani mottó jegyében szervezett képzőművészeti események különösen alkalmasak arra, hogy közelebb vigyék a művészetet az ifjúsághoz. A mi iskoláinkban is figyelemre érdemes kezdeményezések és akciók történtek és történnek ebből az alkalmából.

Külön örülünk annak, hogy az országos pályázatba Szolnok megyei iskola is — *Cserkeszőlő* — bekapcsolódott, és pályázatukat a bíráló bizottság megvalósíthatónak, reálisnak ítélte.



Városainkban és jó néhány községünkben is kiemelkedő jelentőségű képzőművészeti vagy iparművészeti kiállításokra kerül sor.

Iskolásaink tömegesen keresik fel megyei alkotóink műtermeit; számos fontos képzőművészeti jellegű tanácskozást, előadást, filmvetítést, gyermekfoglalkozást, vetélkedőt tartanak; de bemutatkoznak több rendezvényen gyermekeink is alkotásaikkal. Igen sok helyen ismerkedhetnek tanulóink a legkülönbözőbb képzőművészeti kiadványokkal.

Megtiszteltetés számunkra, a megye művésztszadalmá, a képzőművészet iránt érdeklődők számára, hogy az 1984 évi Képzőművészeti Világhét megyei programsorozatát *Hincz Gyula Kossuth- és Munkácsy-díjas kiváló művész* válogatott festményeiből és grafikáiból rendezett kiállítással nyithatjuk meg a megyeszékhely rangos felsőoktatási intézményében: a Kereskedelmi és Véndéglátóipari Főiskola Szolnoki Tagozatán.

Öszinte nagyrabecsüléssel köszöntöm a 80 éves *Hincz Gyula* festő- és grafikus művészt, Művésztelepünk több mai alkotójának mesterét, a művészt és a tanárt, akinél méltóbb kiállítónk a mostani világhéten aligha lehetett volna. Nagy öröm számunkra, hogy személyes megjelené-

sével is megtisztelte városunkat, mai nyitó rendezvényünket.

*Barcsay Jenő* múlt évi és *Borsos Miklós* ezévi kiállítása után a mai esemény is bizonyítja, hogy a képzőművészeti hagyományaira büszke Szolnok megye nyitott az országos értékekre.

Köszöntöm a kiállítás megnyitójára érkezett minden kedves vendégünket, a mai nap szakmai programjának résztvevőit, közreműködőit, a megjelenteket.

A Világhét alkalmából köszöntöm a megyében élő, megyénkhez kötődő képzőművészeket, akik alkotó tevékenységükkel hagyományos módon hozzájárulnak, és szélesítik szellemi életünk horizontját. Művészi munkásságukhoz erőt, egészséget és jó alkotói közérzetet kívánok.

Megköszönöm a mai eseményt elősegítő intézményeknek, mindennek előtt a Damjanich Múzeumnak, a Főiskolának, a Képző- és Iparművészek Közép-magyarországi Területi Szervezetének és mindazoknak a munkáját, akik közreműködésükkel lehetővé tették, hogy az 1984. évi *Képzőművészeti Világhét esemény-sorozata* is méltó lehessen az ünnepi alkalomhoz.

DR. VINCZE SÁNDOR

Elhangzott a „Képzőművészeti Világhét” Szolnok megyei programja megnyitóján, 1984. szeptember 21-én.



## Néhány gondolat Malthus halálának százötvenedik évfordulójára

Thomas Robert Malthus (1766—1834) a közgazdasági irodalom olyan kiemelkedő alakja volt, hogy több, ma is létező polgári közgazdasági irányzat tőle származtatja eredetét. Malthus a klasszikus polgári közgazdászok munkaértékelméletét bírálta, miközben számos közgazdaságilag nagyon fontos megállapítást tett. — Újratermelési elméletével J. Maynard Keynes (1883—1946) előfutárának is tekinthető. Először között bírálta J. Baptiste Say (1767—1832) dogmáját — mely szerint minden eladó egyúttal vevő is, s a termékek a kapitalizmusban egymás számára piacot teremtenek. Malthus jól látta, hogy a kapitalizmusban az újratermelés alapvető problémája éppen az, hogy a termékek zavartalan realizálása nem biztosított, s a kereslet kérdését, s annak megoldását helyezte vizsgálódásának középpontjába. E vizsgálódás vezetett el nála a „nem termelékeny fogyasztók” létének szükségességéhez, — akiknek épp az a szerepe, hogy a munkások és a tőkésék által nem realizált termékek számára biztosítsanak hatékony keresletet. Nála a nem termelékeny fogyasztók a földesurak, a papság, az állami hivatalnokok és a hadsereg. Amikor a mai állami monopolkapitalizmusban többek között az improduktív szféra, s ezen belül a hadiipar fejlesztésével kíván az állam anticiklikus politikát folytatni, — nem a 150 évvel ezelőtti recept felelevenítéséről van szó?

Malthus nézetei a polgári közgazdászok körében a jelenlegi világgazdasági válság idején új megvilágításba kerülnek.

Ő a nem termelékeny fogyasztók jövedelmét a produktív osztályok (munkások és tőkésék) adójából származtatja, amely ily módon arra szolgál, hogy az árukat realizálni lehessen. Függetlenül attól, hogy Malthus az

elsődi osztályok létének fontosságát, társadalmi hasznosságát kívánta bizonyítani, érvelésében csírájában megtalálható a makrószintű profit elmélete, mely nélkül nem tudnánk megérteni a mai gazdasági növekedés és válság problémáját. Ebből a szempontból elmélete elismerést érdemel.

Malthus mégis népesedési elméletével került az érdeklődés középpontjába, — mely elméletet már megjelenését követően Marx is bírálta, — ennek ellenére újra meg újra jelentkezik a közgazdasági elméletben a malthusi gondolat.

Könyve 1798-ban jelent meg (Essay on the Principle of Population), mely megjelenését követően bestseller lett, 150 év alatt számos kiadást ért meg, s jelentősen befolyásolta az emberek gondolkodásmódját. Ezért tartom szükségesnek, hogy nézeteit bírálat tárgyává tegyem.

Malthus Benjamin Franklin (1706—1790) megfigyelésére támaszkodott, hogy az amerikai gyarmatokon a népesség minden 25 évben megduplázódott (elsősorban a bevándorlás miatt) — ebből olyan általános népesedési tendenciát vont le, hogy az emberiség mértani haladvány szerint nő mindaddig, míg az élelmiszerkinálát ezt lehetővé teszi. Az, hogy a népesség újra meg újra megkétszereződik, ez hatásában pontosan ugyanaz, mintha a Föld méreteiben megfelelőzne, majd annyira összeszűkülne, hogy a létfenntartási cikkek mennyisége nem lenne elegendő az élethez. Miután szerinte a létfenntartási cikkek — az élelmiszerek a „csökkenő hozadék törvénye” értelmében nem tartanak lépést a népesség mértani haladvány szerinti növekedési ütemével, szükségszerű a túlnépesedés”.

Malthus nézeteit a kapitalizmus mindig saját érdekében alkalmazta.



Pl. könyvét felhasználták a szegényekkel kapcsolatos angol törvények szigorú felülvizsgálásánál, aminek során a szegénységet a tunyaság eredményének tekintették, s olyan állapotnak, amit törvényileg elviselhetlenné kell tenni. Malthusra hivatkozva érveltek avval, hogy a szakszervezetek képtelenek a munkások jólétének javítására, kár a bérek emeléséért harcolni, mivel a bérek növekedése csak a munkások gyorsabb szaporodását eredményezné, s emiatt ismét csak a létminimumot lehet biztosítani számukra. Végül Malthus tanításaira épült az 1970-es években a „Római klub” „A növekedés határai” című kiadványa, mely a föld anyagi erőforrásainak korlátozott mennyiségéből vont le pesszimiztikus következtetéseket az emberiség, a gazdasági növekedés számára.

Malthus népesedéssel kapcsolatos nézetei alapvetően hibásak voltak, mert a csökkenő hozadékkal kapcsolatos téziseinél soha nem számolt az ipari forradalom csodáival, s világossá vált, hogy a technikai, technológiai fejlődés gyors ütemben kitolta a termelési lehetőségek határait, s az sem felel meg a valóságos helyzetnek, hogy a fejlett tőkés országokban a családok számának szaporodása mértani haladvány szerint valósul meg.

Az elméletet mégis újra és újrafelvenítik azzal a céllal, hogy a fejlődő országok nyomorát, valamint a kapitalizmusban meglévő állandó munkanélküliséget a malthusi túlnépesedéssel magyarázzák.

A kapitalizmus egész fejlődéstörténete, de különösen az 1970-es évek világgazdasági válsága egyértelműen bebizonyította a malthusi népesedési tanok tarthatatlanságát, s Marx bírálatainak igazságát. A viszonylagos túlnépesedést (a munkanélküliséget) nem az élelmiszerek termelésének abszolút korlátai okozzák, hanem történelmi, társadalmi okokkal magyarázható.

A munkásság — írja Marx — „.... az általa létrehozott felhalmozással

együtt növekvő terjedelemben termeli azokat az eszközöket, amelyek őt magát viszonylag fölös számúvá teszik. A tőkés termelő mód sajátos népesedési törvénye ez.”<sup>1</sup> Malthus az ok és okozati sorrendet felcseréli. Nála nem a tőke növekedése az oka a túlnépesedésnek, hanem a munkásság abszolút megnövekedése teszi a munkásokat a tőkéhez képest fölöslegessé.

Malthus a túlnépesedés ellen erkölcsi önmegtartóztatást javasolt, melyet még a polgári közgazdaságtan egyes képviselői is erőteljesen bíráltak. Pl. a magyar Balázs Károly *Népesedés c. könyvében* (1903) erről így ír: „Malthus a munkásosztálytól nagyfokú erkölcsi önmegtartóztatást, t. i. házasságtól való önmegtartóztatást kívánt, a vagyonos osztályok érdekeinek volt szószólója. Ő ridegen megvonta a léthez és a munkaalkalomhoz való jogot is .... és a házasságot luxusintézménnyé tette...”

Malthus halála után 150 évvel egyértelművé vált, hogy elméleti tételei nem helytállóak, a világon a megnövekedett népességszám elsősorban a megjavult orvosi és közegészségügyi ellátás eredménye (csökkent a halálozási ráta), hiszen 1870 után a születési ráta erőteljesen csökkenni kezdett a fejlett tőkés országokban. A technikai fejlődés pedig teljes mértékben megdönti a csökkenő hozadék törvényét.

E néhány gondolat leírásának azért van értelme, mert Malthus halálára emlékezni azt is jelenti, hogy felelevenítjük a régi elméletekből mindazokat, amelyek ma is továbbélnek és bíráljuk mindazokat, amelyeket ma is alkalmazni kívánnak a munkásosztály, az emberiség ellen.

<sup>1</sup> K. Marx: A tőke. I. Bp. 1955. 585—86. o.

WERNER GYÖRGYNÉ DR.



# Kézikönyv a propagandistáknak

Ellentmondásokban és eredményekben egyaránt gazdag, felgyorsult ritmusú korunk utóbbi évtizede az ideológiai harc élesedését és ebből adódóan a propaganda munka javításának szükségességét eredményezte. Ebben a folyamatban jelentősen megnőtt a propagandisták feladata, illetve felelőssége, s ez különösen igaz az ifjúság körében tevékenykedő KISZ-es propagandistákra. Munkájuk igényes végzéséhez kíván gyakorlati segítséget nyújtani a KISZ Szolnok megyei Bizottságának legújabb —, s tegyük hozzá eddigi legjelentősebb — kiadványa a „Kézikönyv propagandistáknak 1984” című könyv, mely 1500 példányban került az olvasókhoz ez év szeptemberében. Az öt fejezetbe rendezett anyag bepillantást nyújt a KISZ propaganda-munkájának alaphatározataiba, a tömegpropaganda munka javítását szolgáló lehetőségekbe, a KISZ-vezetők és propagandisták képzési rendszerébe, a módszertani anyagok tárházába és a megye ifjúsági mozgalmának főbb statisztikai jellemzőibe.

A KISZ ideológiai munkájának továbbfejlesztését szolgáló határozatok, állásfoglalások című első fejezetben — a széles körű hozzáférhetőség biztosítása érdekében — megtalálható a KISZ KB Intéző Bizottságának állásfoglalása a propagandistákról, a KISZ KB állásfoglalása időszerű ideológiai kérdésekről és határozata a KISZ ideológiai munkájának javításával összefüggő feladatokról. E két alapidokumentumot egészíti ki, aktualizálja napjainkra és megyénkre a KISZ Szolnok megyei Bizottságának határozata a KISZ KB ideológiai határozata megismertetéséből, feldolgozásából és végrehajtásából adódó feladatainkról.

Hazánk felszabadulásának közelgő 40. évfordulója méltó megünneplése a megye valamennyi KISZ-szervezetének nemes feladata, amelyhez a megyei KISZ-bizottság rendezvényekben gazdag akciótervet fogadott el. Ennek közlésével zárul a határozatokat tartalmazó első fejezet.

A második fejezetet elolvasók bőséges tájékoztatást kapnak a tömegpropaganda munkát, elsősorban az ifjúsági vitakörök tevékenységét segítő sokféle lehetőségről. A KISZ Szolnok megyei

politikai képzési központja (PKK) — sokaknak még KISZ-iskola — jelentős diafilm, hangosított dia, diaporáma, hangfelvétel és mozgófilm gyűjteménnyel áll a kölcsönzők rendelkezésére. E bőséges és korszerű „média-bázist” másfél éve a video technika is kiegészítette, s mára elmondható, hogy az ország hasonló intézményei közül az egyik legazdagabb videofelvételtára a szolnokiaknak van. A BETAMAX-rendszerben dolgozó videobázis rendelkezik a legfrisebb politikai eseményeket bemutató felvételekkel —, melyeket folyamatosan bővítenek — s szép számmal készítettek saját felvételeket is, a megye jelentősebb ifjúsági rendezvényeiről. E gyűjtemény is kölcsönözhető, melynek feltételeit a kiadvány ismerteti. A propaganda-munka színvonala emeléséhez nagyban hozzájárul a megfelelő előadó, szakértő meghívása, részvétele a fórumokon, vitakörökön. A személyi kiválasztásához és felkéréséhez ad segítséget a KISZ KB Előadói Irodája és a KISZ MB Előadói Csoportja, melyekről részletes leírást ad e fejezet. Az ifjúsági vitakörök, fórumok vezetői mellett várhatóan jól hasznosítják e listákat a párt tömegtanfolyamai közül az előadós propagandát, illetve az aktuális ideológiai-politikai kérdéseket választó tanfolyamok szervezői is. A Politikai Casino és a POL TRIO már múltán ismert és közkedvelt a megyében, sőt azon kívül is. Meghívásuk feltételeit, legújabb játékaikat, programjaikat szintén megtalálhatják a kiadvány olvasói a fejezetben.

Külön fejezetben kapott helyet a KISZ vezető- és propagandista képzésének rendszeréről szóló írás, mely részletesen tárgyalja a képzés célkitűzéseit, formáit és jellemzőit. Az elmúlt időszakban erősödött a képzések rétegjellege, a fő hangsúly pedig az újonnan megválasztott — a közösség bizalmát elnyerő — vezetők képzésére helyeződött. Ezekben a kérdésekben ad világos áttekintést dr. Koncz István írása, mely először a „Hajrá '84” című kiadványban látott napvilágot.

Önálló fejezetet kapott Szeplaki Ferenc segédanyaga, melyet a megye felszabadításával foglalkozó vitakörök munkájához készített. Az írás közzétételű módon vezeti végig olvasóját me-



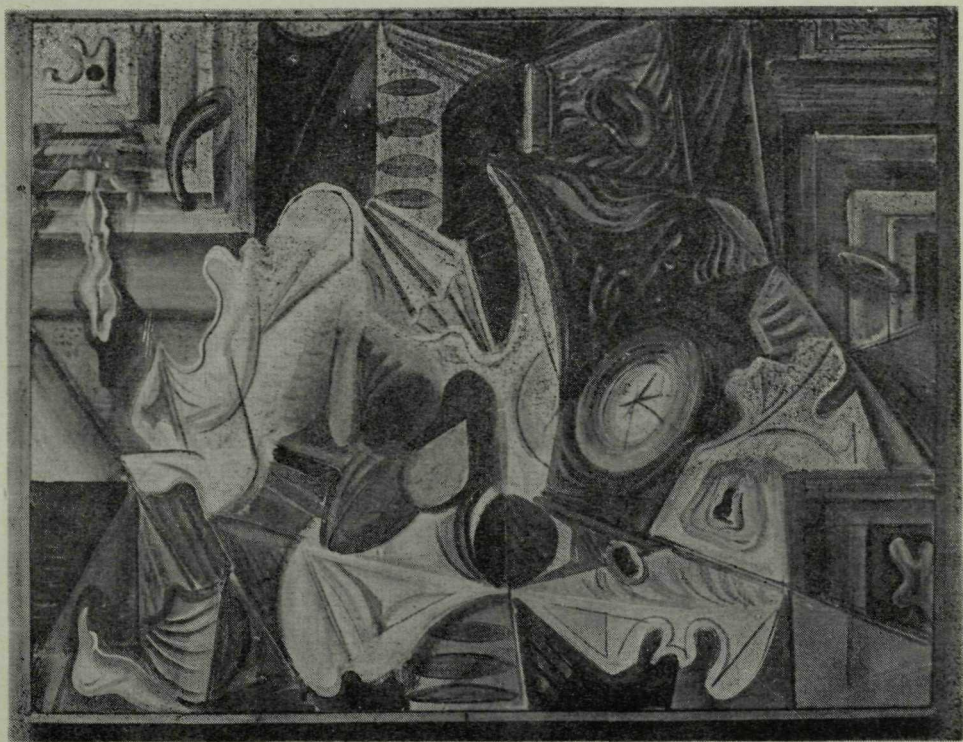
gyénk felszabadításának eseményein, bemutatva a szovjet hadsereg 42 napos hősi harcát a Jász-kunság földjéért. Több szép példáját ismerhetjük meg a szovjet katonák harcát segítő lakossági- emberi magatartásnak, pl. Túrkevény, Karcagon, Rákóczi falván és Szolnokon.

A Kiadvány Köpeczi Béla szegedi előadásának közreadásával zárul, melynek szövegét a Csongrád megyei Hírlap 1984. május 5-i száma: „Tudni kell azt, hogy miért akarunk kiállni, és ezt meggyőződésből vállalni is kell” címmel jelentette meg.

Az egyes írásközé a megye ifjúságát, mozgalmi életét adatszerűen bemutató grafikonok, ábrák kerültek, lehetőséget adva a sajátosságok mélyebb megismeréséhez.

Reméljük, hogy kiadványunk, — melyet szeretnénk minden KISZ-es propagandistáknak eljuttatni — hasznos, gyakorlati eszközként segíti olvasóját meggyőző munkájukban. A Kézikönyv beszerezhető a városi, városi jogú KISZ-bizottságoknál és a megyei PKK-nál, — természetesen nem csak KISZ-es propagandistáknak.

NAGY JÓZSEF





Ára: 8,50 Ft

